

Teoretické vymedzenie konceptu globálnej občianskej spoločnosti v kontexte medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva

Ľubica Saktorová *

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2020.7.4.337-383>

Abstrakt:

SAKTOROVÁ, Ľubica: *Teoretické vymedzenie konceptu globálnej občianskej spoločnosti v kontexte medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva*. Štúdia analyzuje filozofické a teoretické východiská a prístupy k skúmaniu konceptu globálnej občianskej spoločnosti, prezentuje súhrnný konspekt súčasných prelinajúcich sa výskumov globálnej občianskej spoločnosti s cieľom teoreticky demonštrovať a verifikovať jej relevanciu pre ďalšie vedecké skúmanie v odbore medzinárodných vzťahov, ale aj v odbore medzinárodného práva. Prvú časť štúdie tvorí vymedzenie a definovanie teoretického rámca liberalizmu, konkrétne politického liberalizmu, o ktorý sa ďalší výskum témy opiera. Nasleduje záber na historicko-filozofický exkurz ideí a vnímania tohto konceptu v priereze niekoľkých storočí a v súčasnosti, podporené exemplifikáciou v podobe jedno prípadovej inštrumentálnej štúdie. Výstupom je teoretické vymedzenie, charakteristické znaky a definícia pojmu globálna občianska spoločnosť. Záverom je možné deklarovat', že uvedený koncept je možné chápať ako samostatnú výskumnú kategóriu s vlastnou definíciou, znakmi, vplyvom, historicky a filozoficky deklarovanou a verifikovanou relevanciou.

Kľúčové slová:

globálna občianska spoločnosť, teoretická výskumná kategória, medzinárodné vzťahy, medzinárodné právo, globalizácia, vplyv

Theoretical Determination of the Concept of Global Civil Society in Context of the International Relations and the International Law

Abstract:

SAKTOROVÁ, Ľubica: *Theoretical Determination of the Concept of Global Civil Society in Context of the International Relations and the International Law*. The study analyses the philosophical and theoretical background and approaches to the exploration of the concept of global civil society. Moreover, it presents a comprehensive conspectus of the current overlapping research of global civil society with the aim of theoretically demonstrating and verifying its relevance for further scientific research in the field of international relations

* JUDr. Ľubica Saktorová PhD., LL.M, M.A., odborná asistentka. Katedra medzinárodného, európskeho práva a právnej komunikácie. Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

but also in the field of international law. The first part of the study focuses on the demarcation of the theoretical framework of liberalism, namely political liberalism, on which further research of the subject relies. This is followed by an excursion over the historical - philosophical ideas and perceptions of this concept in the cross-section of several centuries and at present. The thesis are exemplified in the form of a single-case instrumental study. The outcome is theoretical definition, characteristics and definition of the concept of global civil society. In conclusion, it can be stated that this concept can be understood as a separate and unique research category with its own definition, features, influence, historically and philosophically declared relevance.

Key words:

global civil society, theoretical research category, international relations, international law, globalization, influence

Úvod

Termín občianska spoločnosť nie je novým výrazom ani invenciou modernej politickej vedy. Občianska spoločnosť sa vyvinula pôvodne ako istý prostriedok na zapojenie jednotlivcov do politických diskusií, do diskusií o veciach verejného záujmu. V dobe antiky sa grécki filozofi zaoberali aj problémami obklopujúcimi komunálny život a vžitými rozpormi medzi potrebami jedincov a potrebami spoločnosti. Medzi navrhnutými riešeniami sa často objavovala téza o racionálnom dialógu medzi tými, ktorí rozhodovali a tými, o ktorých rozhodované bolo, teda občanmi, ktorí sa môžu dobrovoľne a neformálne zapojiť do politického diskurzu. V dobe osvietenstva bola myšlienka o občianskej spoločnosti po prvýkrát zaradená do kontextu verejnej sféry, kde sa súkromné záujmy jednotlivcov zjednocujú s univerzálnymi morálnymi záväzkami, rešpektujúc pri tom autoritu štátu. Podmienky spravodlivosti, práva a pokoja v spoločnosti boli po prvýkrát naviazané na dobre fungujúcu občiansku spoločnosť, dokonca nie len v zmysle národnom, ale univerzálnom. Verejný diskurz o občianskej spoločnosti a jej globálnej verzii bol obnovený po ukončení studenej vojny, v súvislosti s akceleráciou globalizačných procesov na strane jednej a tiež s konkrétnymi politickými zmenami v Latinskej Amerike a strednej a východnej Európe v druhej polovici 20. storočia. Tlak na zmenu politického režimu v týchto oblastiach začal byť v akademických a vedeckých kruhoch často pripisovaný aktivitám v nevládnom, občianskom sektore v konjunkcii a s podporou sietí medzinárodných aktivistov. O sile aktérov globálnej občianskej spoločnosti sa začalo hovoriť čoraz intenzívnejšie. Počet motivovaných jednotlivcov, lokálnych a regionálnych mimovládnych združení, medzinárodných nevládných organizácií, skupín, asociácií s vôľou ovplyvňovať existujúce systémy a inštitúty začal exponenciálne rásť a penetrovať do rozličných sfér verejného života. Primárnym verejným záujmom v spoločnosti s historickou relevanciou, no s nespochybniteľnou relevanciou aj v súčasnosti však zostáva unifikácia záujmov jednotlivcov so záujmami celku a eliminácia nepokojov a napätia, ktoré z daného vžitého rozporu vznikajú.

Problematiku, ktorá z uvedeného vyplýva možno rámcovo uviesť ako otázku, kto je globálna občianska spoločnosť, kto sú jej členovia, aktéri, ktorí disponujú potenciálom ovplyvňovať rozhodovacie procesy na medzinárodnej úrovni. Unifikovaná, uzav-

retá a všeobecne akceptovaná definícia občianskej spoločnosti/ globálnej občianskej spoločnosti neexistuje. K danej tematike dodnes neexistuje unifikovaný, uzavretý a všeobecne akceptovaný pojmový aparát – na úrovni domácich, zahraničných teoretikov, ale ani ľudí z praxe, orgánov štátnej správy, či samej občianskej spoločnosti. Občianska spoločnosť je neustále meniacou sa veličinou, živou, nie jasne uchopiteľnou entitou, ktorú aj výstupy akademických výskumov kategorizujú s veľkou opatrnosťou a s akcentom na subjektívne vnímanie konkrétneho skúmaného javu. Napriek tomu však snahy o jej nociónálne vymedzenie pretrvávajú. Témou tejto štúdie je práve teoretická klasifikácia globálnej občianskej spoločnosti v kontexte medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva.

Cieľom práce je snaha o vedeckú kvalifikáciu fenoménu, ktorý súvisí s aktivitami aktérov občianskej spoločnosti s globálnym dosahom, konkrétne teoreticky demonštrovať a verifikovať relevanciu tohto konceptu pre ďalšie vedecké skúmanie v odbore medzinárodných vzťahov, ale aj v odbore medzinárodného práva. Nakoľko v rámci uvedenej témy stále neexistuje stabilný pojmový aparát, okrem priblíženia a podrobnej analýzy vybranej problematiky má práca ambíciu prispieť aj ku teoretickej konceptualizácii globálnej občianskej spoločnosti ako samostatnej výskumnej kategórie v medzinárodných vzťahoch.

Z hľadiska štruktúry je štúdia rozdelená do štyroch nosných častí, ktoré obsahovo sledujú naplnenie stanoveného cieľa: úvodná časť analyzuje teoretické východiská a prístupy k skúmaniu konceptu globálnej/ občianskej spoločnosti. Úvod tvorí vymedzenie a definovanie teoretického rámca liberalizmu, konkrétne politického liberalizmu, o ktorý sa ďalší výskum témy opiera. Nasledujúca časť je zameraná na historicko – filozofický exkurz ideí a vnímania tohto konceptu v priereze niekoľkých storočí. Taktiež bude určený moment, ktorý je vedeckými a akademickými osobnosťami vo výskume považovaný za kľúčový pri obnove legitimacy a potenciálu občianskej spoločnosti. Je nutné zdôrazniť, že pri praktických štúdiách nie je možné oddeliť občiansku a globálnu občiansku spoločnosť, nakoľko empiricky sú tieto dve entity navzájom prepojené, naviazané. Globálna občianska spoločnosť je priamo derivovaná a viazaná na život v občianskej spoločnosti na úrovni lokálnej, národnej, či regionálnej. Pre účely tejto práce preto pojem občianska spoločnosť predstavuje pojem generalizujúci, všeobecnejší ako s pridaním adjektíva globálna. Nezrovnalosti, nejednotnosť a určitá nekomplexnosť, ktoré sprevádzajú 'rodičovský' koncept sú následne paralelne prenášané do konceptu 'dcérskeho'. Je tiež dôležité spomenúť, že v rámci exkurzu výskumov budeme operovať najmä s tými, ktoré sú mladšie ako 20 rokov, t.j. od roku 2001. V ďalšej časti štúdie sa pokúsime o vlastnú rámcovú definíciu konceptu, ktorá bude analyticky derivovaná tak zo súčasne prebiehajúcich výskumov o implikácii vplyvov občianskej spoločnosti na medzinárodne rezonujúce problematiky, ako aj z integrálneho fenoménu globalizácie. Prostredníctvom suplementárnych analýz súčasne prebiehajúcich výskumov v problematike a selekcii vhodného náhľadu bude abstrahovaná definícia pojmu globálna občianska spoločnosť, jej charakteristické znaky, budú tiež vymedzené predpoklady pre schopnosť jej aktérov ovplyvňovať rozhodovacie procesy na medzinárodnej úrovni. Uvedené tézy budú záverom exemplifikované jednopríkladovou, inštrumentálnou štúdiou založenia Medzinárodného trestného súdu v holandskom Haagu.

1. Politický liberalizmus ako teoretický rámec výskumu globálnej občianskej spoločnosti

Globálna občianska spoločnosť vo všetkých sférach spoločenského, ako aj politického života na úrovni lokálnej, regionálnej a medzinárodnej je téma, ktorá za posledných 30 rokov čoraz viac rezonuje nielen v rôznych akademických polemikách. Spoločnosť je tu ponímaná v zmysle občianskej spoločnosti, globálnej spoločnosti, či svetovej občianskej spoločnosti, ktorej význam má mnoho podôb a definícií. Samotná práca však bude operovať s uvedenými pojmami viac, ako s inými možnými termínmi v danej problematike.¹ Vplyv globálnej občianskej spoločnosti na medzinárodnú politiku, vzťahy medzi štátmi, či dokonca na tvorbu medzinárodného práva je témou s liberálnym, v určitých prípadoch je možné hovoriť až o striktno idealistickom podtexte. Tematicky zapadá do rámca liberálnej teórie v medzinárodných vzťahoch, konkrétne teórie politického liberalizmu v gescii Johna Rawlsa a Andrewa Moravcsika.

Súčasný poňatie liberalizmu ako teórie v medzinárodných vzťahoch nie je možné vymedziť a definovať unifikovaným spôsobom. Podľa niektorých autorov je liberalizmus možné vymedziť ako ideológiu, ktorá vo svojej klasickej podobe spája slobodu so živelnosťou, kde sa živelnosť chápe ako najlepšia cesta k sebausporiadaniu spoločnosti.² Iní vymedzujú liberalizmus vo vzťahu k teóriám realizmu, či konzervativizmu.³ Ďalej je možné liberalizmus charakterizovať ako politickú teóriu, ktorá spočíva na spoločnom duchovnom prúde osvietenstva a racionalizmu, kde je základný princíp osvietenstva mohutným príklonom k oslobodeniu od balastu tradície a útlaku autority. Hybnou silou je ľudský rozum, ktorý má vo filozofii racionalizmu centrálnu úlohu v protiklade k dogmatickým názorom. Podľa L. T. Sargenta majú liberálne teórie tieto črty: 1. majú tendenciu favorizovať zmeny, 2. spočívajú na viere v ľudský rozum, 3. sú náchylné používať vládnú moc na zlepšenie podmienok života ľudí, 4. preferujú slobodu jednotlivcov, 5. sú ambivalentné vo vzťahu k ľudskej povahe.⁴

V každom prípade je však možné tvrdiť, že sa liberalizmus dotýka širokého spektra súvisiacich myšlienok a teórií, ktoré považujú individuálnu slobodu za najdôležitejší politický cieľ. Je však aj smerom, v ktorom je v rôznej miere prítomných týchto 5 prvkov: 1. viera v pokrok, 2. individualizmus, 3. preferencia slobody, 4. akceptácia súkromného vlastníctva, 5. obmedzenie funkcií štátu a moci štátneho aparátu.⁵

1 Napríklad globálne sociálne hnutia (Cohen – Rai, 2004), transnacionálne sociálne hnutia (Smith, 1997), svetová spoločnosť, sociálny aktéri (Czempiel, 1999, s. 149–151), siete skupín v medzinárodnej politike či transnacionálne advokátske siete (Keck – Sikkink, 1998) globálne občianske združenia, či medzinárodná alebo transnacionálna občianska spoločnosť, taktiež medzinárodná občianska spoločnosť či medzinárodné, nevládne organizácie (Ghils 1992, 417–431), nový multilateralizmus (Schechter, 1998) etc.

2 KREJČÍ, O.: Mezinárodní politika. Praha: Ekopress, 2010, s. 674.

3 BERGSTRASSER, L.: Geschichte der Politischen Parteien in Deutschland. In: KULAŠÍK, P.: Liberalizmus. Banská Bystrica: UMB, 1998, s. 6.

4 SARGENT, L. T.: Contemporary Political Ideologies. In: KULAŠÍK, P.: Liberalizmus. Banská Bystrica: UMB, 1998, s. 6.

5 KULAŠÍK, P.: Liberalizmus. Banská Bystrica: UMB, 1998, s. 6.

Ekonomický liberalizmus v tomto kontexte a ekonomickej sfére v užšom zmysle vyzdvihuje práva jednotlivca urobiť ľubovoľné rozhodnutie v rámci výkonu svojej práce a použitia vlastných zdrojov a príjmov, pokiaľ je rešpektovaná sloboda, vlastníctvo a zmluvné práva ostatných. *Sociálny liberalizmus* vo všeobecnosti rozširuje túto myšlienku do všetkých aspektov života, okrem života politického. Požaduje pri tom slobodu myslenia a vyjadrovania, náboženského vierovyznania, slobodu zhromažďovania a združovania, sexuálnej orientácie, či spôsobu života, všetko pod podmienkou, že akákoľvek parciálna sloboda alebo právo jedinca nesmie zasahovať a poškodzovať práva a slobody iných. Ide tiež o celý hmotnoprávny koncept ľudských práv a slobôd, ktorý sa tvoril a vyvíjal paralelne na báze liberálnych ideí. Práva a slobody samozrejme nie sú neobmedzené, nie je možné konať čokoľvek, ani disponovať právom na úplnú voľnosť konania. Výsledkom takýchto neobmedzených slobôd by bolo konštantné ohrozenie zo strany iných jednotlivcov. Sloboda každého sa zvyšuje práve skutočnosťou, že jednotlivci spoločne a vzájomne uznávajú rovnaké obmedzenia, ktorých obsahom je vylúčenie foriem násilia a podvodného konania tak, aby interakcie medzi jednotlivcami prebiehali so slobodným súhlasom každej dotknutej strany. Nátlakové, či represívne opatrenia sú povolené len v zákonom stanovených prípadoch a situáciách proti tomu, kto legitímne akceptované obmedzenia porušuje.

Politický liberalizmus nie je možné chápať v rovnakých intenciách, keďže rozhodnutia v politickej sfére musia, podľa predpokladu, byť kolektívne a záväzné pre všetkých členov spoločnosti. Ideologické základy politického liberalizmu však zostávajú rovnaké. Okrem zákazu brániť v slobode iným, nemá žiadnu špeciálnu morálnu doktrínu o tom, podľa akých princípov by sa ľudia mali riadiť vo svojich osobných životoch. Politický liberalizmus potvrdzuje právo jednotlivcov na voľbu vlastných zástupcov v periodických voľbách, ako aj na právo združovať sa v politických zoskupeniach podľa vlastnej vôle tak, aby mali možnosť podporovať politické stratégie a ciele strany, hnutia, respektíve slobodného zoskupenia, či združenia podľa svojho výberu. Podľa Johna Rawlsa, ktorého diela *Teória spravodlivosti* (1971) a *Politický liberalizmus* (1997) tvoria intelektuálny základ pre ďalší rozvoj vyššie uvedených myšlienok, je teóriu politického liberalizmu možné nazvať pokusom o špecifikovanie podmienok, za akých by mohli v dobre organizovanej spoločnosti rozumných ľudí koexistovať jednotlivci a skupiny, ktoré majú odlišné názory zakladajúce sa na rôznom pôvode, zázemí, minulosti, viere, či názoroch. Taktiež je nutné zdôrazniť, že sa jedná o spoločnosť slobodných a rovnoprávných občanov, „ktorí sú zásadne rozdelení rozumnými, avšak nezlučiteľnými náboženskými, filozofickými a morálnymi doktrínami“.⁶ Liberalizmus, tak ekonomický, sociálny ani inštitucionálny nehovorí nič o tom, aká iniciatíva, metódy, či politická stratégia je v danom kontexte na dosiahnutie cieľov v diferencovanej spoločnosti najvhodnejšia.

Podľa Rawlsa je tu nutný určitý „prekrývajúci sa konsenzus“ ako minimálny súbor hodnôt, princípov a noriem, na ktorých by sa, v záujme efektívneho a spravodlivého spravovania vecí verejných, mohli a mali dohodnúť všetci členovia spoločnosti, bez ohľadu na ideológiu, náboženstvo alebo sociálne postavenie.⁷ Hľadanie takého „morálneho minima“ zamestnávalo náboženských mysliteľov a politických filozofov vo všetkých dobách a všetkých kultúrach.

6 RAWLS, J.: *Politický liberalizmus*. Prešov: Slovacontact, 1997, s. xiii

7 Ibid.

V súčasnosti je možné tvrdiť, že politický liberalizmus je reflektovaný systémom legitímnych inštitúcií, ktoré na jednej strane poskytujú určité garancie vládnej zodpovednosti voči ľudu a na strane druhej limitujú vládnú moc v narušení alebo ohrození individuálnych slobôd. Štandardným a úplne základným systémom vytvoreným a legitimovaným počas minulých storočí na tento účel je ustanovenie a.) parlamentu, ako zákonodarnej moci, ktorý proporcionálne zodpovedá preferenciám ľudu a rozloženiu politických síl na základe slobodných volieb; b.) vlády, ktorú tvoria reprezentanti víťazných politických strán a hnutí, ako legitímne utvorený agregát s výkonnými právomocami. Nakoniec je systém ochrany individuálnych práv, slobôd a ústavných garancií tvorený; c.) mocou súdnou, ktorá pozostáva z nezávislého aparátu súdnych orgánov a inšancií zabezpečujúcich priamu realizáciu spravodlivosti v prípade, keď sú pravidlá vo forme právneho poriadku štátu narušené.

Centrálny náhľad, ktorý je zdieľaný väčšinou liberálnych teoretikov sa zakladá na premise, že štáty sú vsadené do domácej, ako aj globálnej občianskej spoločnosti, ktorá zásadne a rozhodne obmedzuje ich činnosť.⁸ Podľa Moravcsika je základ liberálnej teórie aplikovanej na medzinárodnú politiku možné vyjadriť vo forme troch predpokladov: Prvým je tvrdenie, že primárnymi aktérmi v politike sú členovia domácej spoločnosti, teda jednotlivci a privátne inštituované skupiny, ktoré presadzujú svoje autonómne záujmy. Politika tak domáca, ako aj zahraničná je vložená do kontextu spoločenských interakcií, ktoré obmedzujú zámery a možnosti vládnej moci. Spoločnosť je tu tvorená samostatnými jednotlivcami s vlastnou identitou, ktorí sa snažia o vytvorenie skupín, združení, organizácií či iných zoskupení s podobnými alebo aj s rovnakými záujmami a cieľmi, s vidinou dosiahnutia svojich sociálnych alebo politických cieľov.⁹

Druhým predpokladom podľa Moravcsika je skutočnosť, že všetky vlády reprezentujú určitý segment, respektíve časť domácej spoločnosti, ktorej záujmy sú reflektované určitým smerovaním štátnej politiky. Spoločnosť je tu vymedzená v zmysle agregátu autonómnych, samostatných jednotlivcov a dobrovoľných skupín, pričom liberálne politické teórie priznávajú ústrednú rolu domácim inštitúciám, ktoré spájajú štát a spoločnosť. Tieto inštitúcie tu fungujú ako mechanizmy na prezentovanie spoločenských záujmov. Pre liberálov je vzťah principála a agenta, ako populácie a štátu centrálnou otázkou, rozsah reprezentatívnosti je dôležitou veličinou, ktorá vysvetľuje štátnu politiku. Predpokladom je, že štát tu reprezentuje len určitú vzorku alebo súbor sociálnych skupín a nie celú populáciu.¹⁰

Tretím predpokladom vyjadrujúcim aplikáciu liberálnej teórie na medzinárodnú politiku je, že v prípade vzniku medzinárodného konfliktu je to práve správanie štátov a nadviazané kooperácie, ktoré reflektujú podstatu a konfiguráciu štátnych preferencií. Pre liberálov je nie sila štátu, ale jeho účel, ciele a zámery určujúcim faktorom vo svetovej politike. Realisti často uvažujú o liberálnej teórii len v intenciách, kedy sú zámery a ciele štátov konvergentné, dokonca úplne harmonizované. No tak, ako liberáli nepredpokladajú harmonizáciu všetkých individuálnych záujmov, rovnako odmietajú možnosť automatickej konvergencie záujmov štátov.¹¹

8 MORAVCSIK, A.: *Liberalism and International Relations Theory*. 1992, s. 6.

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

V zmysle uvedeného je možné normatívne globálnu občiansku spoločnosť prezentovať ako súbor aktérov, inštitúcií a praktík, ktoré reflektujú takto nastavenú liberálnu paradigmu. Globálna občianska spoločnosť poskytuje na jednej strane priestor pre presadzovanie individuálnych záujmov, no v rámci vlastnej heterogenosti tieto záujmy subsumuje k záujmom jej jednotlivých súčastí. V rámci vlastnej inherentnej civilizovanosti presadzuje hodnoty tolerancie, kooperácie a nenásilia. Stvárnjuje pritom nie len liberálne poňatie demokracie, slobody, participácie a občianstva na globálnej úrovni, ale taktiež pluralitu, rôznorodosť, individuálne práva a sebarealizáciu.

Pre ďalší výskum bolo potrebné determinovať základné atribúty teoretického rámca, o ktoré sa predpoklady stanovené v práci opierajú. Uvedené síce delimituje len skutočne teoretické vymedzenie, istý vzorec, či optiku ponímania problematiky, navodzuje však veľmi zásadné oporné body, v súlade s ktorými bude ďalší normatívny a empirický výskum vedený.

2. Historická genéza konceptu občianskej spoločnosti

Idea konceptu občianskej spoločnosti, ako 'rodičovského' konceptu globálnej občianskej spoločnosti je hlboko zakorenená v tradícii politického myslenia. Kým bola do obdobia osvietenstva primárne zosobnená so štátom a spoločnosťou politickou, na konci 18. storočia je pojem čoraz viac používaný na pomenovanie sociálnych javov a sociálnych aktivít občanov mimo sféru štátneho aparátu, či rodiny. Nasledovná časť je venovaná konceptuálnemu prierezu historického vývoja, či už samotného termínu občianska spoločnosť, ako aj neskôr jeho obsahu, ktorý sa postupom času v dejinách menil a formoval do svojej súčasnej, globálnej, 'dcérskej' podoby. Identifikáciou filozofických a historických podmienok, na základe ktorých vízia občianskej spoločnosti v minulosti vznikla, je možné dotvoriť ucelenejší obraz o jej politickej a sociálnej relevancii v súčasnom globalizovanom svete.

Starovek

Pojem občianskej spoločnosti historicky vychádza z termínu, ktorý ako prvý v starovekom Grécku použil Aristoteles, *koinonía politiké*, politická asociácia alebo združenie.¹² *Koinonía politiké* bola pre neho nezávislou a samostatnou asociáciou slobodných, rovných a podobne zmýšľajúcich osôb, ktorých spája *ethos*, súbor noriem a hodnôt zdieľaných a ctených členmi tejto spoločnosti. Ako uvádza Cohen a Arato, *koinonía politiké* však bola asociácia medzi mnohými; termín *koinonía* bol používaný na vykreslenie všetkých foriem a druhov ľudských združení a spolkov, ktorých členov spájali spoločné hodnoty, podobný záujem o konkrétne skutočnosti a vzájomné zdieľanie názorov, postrehov a skúseností.¹³ Kým však rôzne *koinonía* mali svoje ciele, *koinonía politiké* mala ciele najvyššie: prepájať verejné kolektívne aktivity tak, aby slúžili na dosiahnutie dobrého života v spoločnosti. Tento druh združenia spájaj jednotlivcov nie v duchu naplnenia egoistických potrieb v spoločenskom živote, ale skôr ako partnerstvo jednotlivcov s účelom robenia dobrých vecí pre spoločnosť ako celok.

12 LAYNE, CH Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. In: International Security. 2014. vol. 19, no. 2. s. 5–49.

13 ARATO, A. – COHEN, J. L.: Civil Society and Political Theory. MIT Press, 1994, s. 84.

Historické korene termínu je ďalej možné nájsť v diele Ciceróna, *De Re Publica* I.¹⁴ v starom Ríme. Tu je podobne viazaný na koncept, v ktorom je táto spoločnosť synonymom pre spoločnosť politickú: „societas civilis sive res publica“/ „občianska spoločnosť alebo vec verejná“, existencie spoločenstva ľudí, ktorí sa spájajú pre spoločné dobro. V takto samoregulovanej spoločnosti ľudia medzi sebou interagujú ako rovné a slobodné osoby prostredníctvom práva, nie sily ani nátlakom, ani podriadením.¹⁵ Cicerónove prirovnanie societas civilis k res publica, teda k veci verejnej/ spoločnosti politickej, ako aj Aristotelova *koinoía politiké* zostali počas storočí hlavnou črtou historickej konceptualizácie občianskej spoločnosti v nasledujúcich storočiach. Tento termín bolo neskôr možné evidovať v priereze európskej histórie, no určitej výnimočnosti sa mu dostalo až v období 17. a 18. storočia, keď osvietenští filozofi rozjímali o základoch vznikajúcich národných štátov. Kľúčovým predpokladom pre vznik občianskej spoločnosti však bolo kresťanské ponímanie ľudskej rovnosti.¹⁶

Novovek

Výraz *societas civilis* bol využívaný v dobe osvietenstva na vyjadrenie idey, že vládca nemá božské absolútne právomoci, ale sú to práve ľudia, ktorí sa dobrovoľne spájajú a vyjednávajú hypotetickú, spoločenskú zmluvu na formovanie spoločnosti, v ktorej sú práva a povinnosti občanov a panovníka jasne zadefinované. Napriek tomu je však v tejto dobe termín občianska spoločnosť nerozlučne spätý s chápaním štátu, štátneho usporiadania. Termín 'občianska spoločnosť' je pre väčšinu filozofov až do obdobia 19. storočia považovaný dokonca za synonymum pre termín 'štát'.

Pre Thomasa Hobbsa, jedného z prvých filozofov, ktorý sa téme venoval, nebol koncept nezávislej občianskej spoločnosti benefitom. Občianska spoločnosť bola pre neho prostriedkom pre vytvorenie autoritatívneho štátu, kde je spoločnosť na základe spoločenskej zmluvy absolútne podriadená panovníkovi. Hobbes uprednostňoval ne-limitovanú, absolútnu moc štátu ako jediný možný spôsob vlády pre udržanie mieru, pre zabránenie sporových situácií a tlmenie ľudskej konfliktnéj povahy. Akékoľvek aktivity neštátnych aktérov vnímal ako presadzovanie sebeckých cieľov, a teda neželané javy, ktoré by mali byť štátom potlačené.¹⁷

Podobné, no mierne modifikované názory zdieľal aj ďalší predstaviteľ tohto obdobia, John Locke. Ten je považovaný aj za ideologického zakladateľa liberalizmu a bol často vnímaný ako kľúčová postava rozvoja koncepcie ľudských práv a slobôd vo filozofii. Tvrdil, že každý človek má právo na život, slobodu a majetok. Tieto názory zakladal na myšlienke racionálneho, rovnocenného človeka a prirodzených práv, ktoré sú mu, ako ľudskej bytosti, poskytované Bohom. Také štátne zriadenie, ktoré

14 Cicero. *De Re Publica* I., xxxii, 49: Lat: Quare cum lex sit civilis societatis vinculum, ius autem legis aequale, quo iure societas civium teneri potest, cum par non sit condicio civium? Si enim pecunias aequari non placet, si ingenia omnium paria esse non possunt, iura certe paria debent esse eorum inter se, qui sunt cives in eadem re publica. Quid est enim civitas nisi iuris societas civium?

15 AXTMANN, R.: *Liberal Democracy Into the Twenty-first Century: Globalization, Integration and the Nation-state*, Political analyses. Manchester University Press, 1996, s. 54.

16 ANHEIER, H. K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society* 2001, s. 12.

17 LEVIATHAN, T. H.: *Locke vs. Hobbes*. [online]. 2005, [cit. 2018-12-28].

súvisle porušovalo prirodzené práva bolo považované za tyranu a teda stratilo legitimitu vládnuť.¹⁸ V diele *Dve rozpravy o vláde* (1690) sa do centra Lockovej pozornosti dostáva vláda, ktorej primárnu funkciu vidí v službe a v ochrane jednotlivcov žijúcich v občianskej spoločnosti. Jednotlivci súhlasia s obmedzením svojho konania tým, že udelia vláde možnosť konať v ich prospech, pri ochrane ich majetku a prirodzených práv. Z dôvodu vzájomných výhod vstupujú ľudia do zväzku so štátom a uzatvárajú s ním pomyselnú spoločenskú zmluvu, na základe ktorej sa ochotne vzdávajú niektorých svojich slobôd a konania a na oplátku získavajú pocit bezpečia a stability vo svojich každodenných životoch. Locke uvádza, že ľudské bytosti, ako bolo dané prírodou sú všetky slobodné, rovné a nezávislé, nik nesmie byť pozbavený svojho majetku, ako nesmie byť podrobený politickej moci bez vlastného súhlasu. Jediný spôsob, kedy sa niekto zbavuje vlastnej prirodzenej slobody a viaže ju na občiansku spoločnosť je súhlas s iným človekom zjednotiť sa v komunite pre ich komfortné, bezpečné žitie v mieri medzi inými, v pokojnom užívaní vlastného majetku a väčšom bezpečí voči tým, ktorí jej súčasťou nie sú.¹⁹

Obaja uvedení filozofi prezentovali myšlienku systému, v ktorom by bolo možné zabezpečiť mierové spolužitie medzi ľuďmi prostredníctvom sociálnych paktov a zmlúv. Občiansku spoločnosť považovali za komunitu, ktorá udržiava občiansky život; sféru, kde sa občianske cnosti, hodnoty, práva a slobody odvíjajú od prirodzených práv jednotlivcov. Občiansku spoločnosť však nepovažovali za entitu, ktorá by bola zásadne oddelená od štátu. Naopak, práve zdôrazňovali ich koexistenciu. Prístupy Hobbsa a Locka v analýzach sociálnych vzťahov boli značne ovplyvnené skúsenosťami obdobia, v ktorom žili. Ich pokusy o vysvetlenie ľudskej podstaty, prirodzených práv, vytvorenia vlády, či sociálnej zmluvy medzi občanmi a štátom podkopávali základy dovedy existujúcej teórie božských práv. V rozpore s touto teóriou, Hobbes a Locke tvrdili, že ľudia si môžu navrhnuť, vybrať a stanoviť politickú moc. Občianska spoločnosť pre oboch zostávala spoločnosťou pacifistickou; spoločnosťou, v ktorej bolo použitie sily zo strany jednotlivca zakázané.²⁰ Tieto myšlienky mali neskôr veľký vplyv na mysliteľov obdobia osvietenstva.

Jedným z kritikov názorov o občianskej spoločnosti, ktorá je tvorená striktnými pravidlami na základe podriadenia sa vo forme spoločenskej zmluvy medzi štátom a jednotlivcami bol Jean Jacques Rousseau. Vo svojom diele *Du contrat social* (1762) skôr hovorí o dobre riadenej spoločnosti, ktorá tvorí základ pre mier a harmonické spolužitie ľudí a to na základe všeobecnej vôle, *la volonté générale*, ktorá by mala byť nadradená vôli jedinca. Na rozdiel od Hobbsa, ktorý vidí fungujúcu spoločnosť ako výsledok absolútnej vlády suveréna, ktorého moc pochádza od ľudí, Rousseau vidí jediné "absolútne" v suverenite ľudí a zákona.²¹ Vo všeobecnosti je však možné konštatovať, že v tomto období šlo stále o spoločnosť vo forme spoločenského zriadenia, určitej formy vlády. Synonymom pre súčasné chápanie občianskej spoločnosti vo vtedajšej dobe sú skôr pomenovania *les associations partielles*, či *la société partiel-*

18 DONNELLY, J.: *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Cornell University Press, 2003

19 LOCKE, J., 1963, s. 374–375.

20 AXTMANN, R.: *Understanding Democratic Politics: An Introduction*. Sage, 2003.

21 VIROLI, M. – HANSON, D.: *Jean-Jacques Rousseau and the well-ordered society*. Cambridge University Press, 2003.

le, teda čiastkové združenia alebo spoločnosti.²² V diele *Spoločenská zmluva* (1794) Rousseau uvádza: „*Je preto nevyhnutné, ak má byť všeobecná vôľa skutočne vyjadrená, aby v rámci štátu neexistovali žiadne čiastkové zoskupenia/spoločnosti a aby si každý občan robil vlastný názor, čo bol aj vznešený a jedinečný systém zavedený veľkým Lykurgom.*“²³ Ale ak existujú takéto čiastkové spoločnosti, je treba ich znásobiť a zabrániť tomu, aby boli nerovné tak, ako učinil Solon, Numa a Servius. Tieto opatrenia sú jedinú, ktoré môžu zaručiť, že bude všeobecná vôľa natoľko jasná, že sa ľudia v žiadnom prípade nenechajú zmiasť.“²⁴ Autori²⁵ často na základe tohto citátu z diela *Spoločenská zmluva* z roku 1794 uvádzajú, že je to práve Jean Jacques Rousseau, ktorý ako prvý odmietol život občianskej spoločnosti ako neprospešný pre štát, nakoľko bráni resp. komplikuje vyjadrenie a akceptovanie všeobecnej vôle. Existuje však niekoľko faktov, na základe ktorých je možné poukázať na to, že sa Jean Jacques Rousseau téme venoval a život občanov v čiastkových združeniach nezavrhol úplne.

V prvom rade je možné poukázať na referenciu, ktorá nasleduje po prvej vete a ktorou sa Rousseau odvoláva na úryvok z Machiavelliho diela *Dejiny Florencie* (1532). Ako škodlivé pre štát tu uvádza čiastkové spoločnosti vo forme sekty alebo strany, nie všetky spoločenské združenia. Hneď v nasledujúcej vete totiž hovorí tom, že pokiaľ sú v štáte takéto spoločnosti, čoho si je evidentne vedomý, potom by ich vplyv mal byť vyrovnaný práve početnosťou týchto skupín. Rousseau rozdeľuje tie asociácie, ktoré sú želané a tie, ktoré sú neželané a znepokojuje sa len tými, ktorých konanie je v rozpore s verejným záujmom: „*Ale pokiaľ sú záujmové skupiny a čiastkové asociácie formované na úkor celku, potom sa vôľa každého takéhoto celku s ohľadom na jeho členov považuje za všeobecnú, no s ohľadom na štát je to stále len vôľa čiastková.*“²⁶ Je teda zjavné, že vysvetľuje jav, ktorý je v štáte neželaný a to sú tie zoskupenia, ktoré vlastnú vôľu vydávajú za vôľu všeobecnú. Tie asociácie, ktoré sa podieľajú na skutočnej všeobecnej vôli rovnocenným spôsobom ako jednotlivci, sú v štáte vítané.

Napriek tomu, že bol Rousseau kritický k určitým formám združení, uznáva, že iné môžu predstavovať veľký prínos pre rozvoj ľudského potenciálu a pre tvorbu priaznivých podmienok pre dobrú vládu. Najdôležitejšia zo všetkých je ich rola vo vytváraní a udržiavaní štandardov v dobrom správaní sa a mravoch človeka. Tvrdí, že neexistuje dobre konštituovaný štát, v ktorom nie sú konvencie a dobré mravy priamo

22 ROUSSEAU, J.J.: *Du Contract Social*. Oeuvres. Ed. orne de fig. 1793, online

23 Poznámka uvedená v diele *Spoločenská zmluva* (1794): „V skutočnosti,“ vraví Machiavelli „sú divízie, ktoré sú pre Republiku škodlivé a sú také, ktoré sú výhodné. Tie, ktoré sa rozvíjajú v sekty a strany sú škodlivé, participácia na nich nie je výhodná. Keďže nemôže zakladateľ Republiky pomôcť tomu, aby nepriateľstvá vznikali, musí aspoň zabrániť jeho zhromažďovaniu sa v sektách.“ (Machiavelli N., 1532 *Dejiny Florencie*, Kniha VII)

24 ROUSSEAU, J.J.: *Du Contract Social*. Oeuvres. Ed. orne de fig. 1793, online, s. 204.

25 COLLETTI, L.: *Rousseau as Critic of Civil Society*. From Rousseau to Lenin: Studies in Ideology and Society. New York: NY university press, 1975, s. 143–195; PELED, Y.: *Rousseau's Inhibited Radicalism: An Analysis of His Political Thought in Light of His Economic Ideas*. In: *American Political Science Review*. 1980, vol. 74, n.4, s.1034–1045; VIROLI, M. – HANSON, D.: *Jean-Jacques Rousseau and the well-ordered society*. Cambridge University Press, 2003; LANGE, L.: *Feminist Interpretations of Jean-Jacques Rousseau*. Penn State Press, 2010.

26 ROUSSEAU, J. J.: *Du Contract Social*. 1793, online, s. 203.

viazané na formu vlády a ktoré by ju nepomáhali chrániť.²⁷ Práve tento princíp slúžil ako argument pre odmietanie Voltairovho návrhu založiť v Ženeve, kde obaja filozofi pôsobili, divadlo.²⁸ Takáto novinka by zničila rozširujúcu sa sieť dobrovoľných združení, známych aj ako 'kruhy', ktorých členovia sa združovali práve v časoch divadelných predstavení. Tieto spoločnosti významne prispeli k „zdôrazneniu zdravého rozumu a úsudku“ a ochrane republikánskych hodnôt medzi občanmi.²⁹ Napriek tomu, že Rousseau nikdy neopísal tieto spolky ako strany, či frakcie, boli v skutočnosti politickými organizáciami ženevskej strednej triedy. Od roku 1730 sa ich pozornosť vo zvýšenej miere upriamila na politiku, a to z dôvodu eskalujúceho konfliktu medzi strednou triedou a aristokraciou, ktorý pretrvával počas celého 18. storočia. V šesťdesiatych rokoch 18. storočia a potom opätovne, na začiatku rokov osemdesiatych, zohrali dôležitú úlohu pri konfliktných stretoch Reprezentantov, ako sa nazývali stúpenci strednej triedy a aristokratickou triedou strany Patríciov. Líder Reprezentantov považoval za nutné zabezpečiť si súhlas 'kruhov' predtým, ako uzavrel dohodu so svojimi aristokratickými oponentmi. Tí považovali 'kruhy' za centrá rozvracačov štátneho zriadenia, ktoré sa v roku 1782 v tzv. Pacifikácii podarilo potlačiť.³⁰

Vo svojom *Dopise d'Alembertovi* z roku 1758 Rousseau vyjadril k týmto združeniam svoj najvyšší obdiv a zdôraznil ich hodnotu vo zvyšujúcom sa občianskom povedomí a zabezpečení dobrej vlády.³¹ Obával sa, že by ich potlačenie mohlo viesť ku dehonestácii občianstva, oslabeniu postavenia jedinca, či strate podpory pre vládu. Jeho argumenty jasne indikujú jeho podporu dobrovoľným združeniam, spoločnostiam občanov, ktoré podľa jeho názoru zásadne prispievajú k dobrej funkcii zodpovednej vlády.³²

Väčší prelom v chápaní koncepcie občianskej spoločnosti v jej dnešnom zmysle priniesla druhá polovica 18. storočia. Myslitelia škótskeho osvietenstva, ovplyvnení vo veľkej miere Aristotelom a stoickou filozofiou, Adam Ferguson, David Hume a Adam Smith boli jedni z prvých, ktorí začali na občiansku spoločnosť poukazovať ako na sieť medziľudských vzťahov oddelených od štátu. Zdôrazňovali pritom význam kapitalizmu ako základ pre nový individualizmus, ako aj význam spoločnosti, ktorá sa bude môcť odvolávať na určité práva. Jedným z najrozsiahlejších diel týkajúcich sa občianskej spoločnosti tohto obdobia bola *Esej o histórii občianskej spoločnosti* od Adama Fergusona z roku 1767. Ferguson sa v knihe pokúsil vzkriesiť ideály a občianske cnosti z čias Rímskej ríše a implementovať ich do spoločnosti, kde pomaly kapitalizmus striedal obdobie feudalizmu. Aby bolo vôbec možné mať nejakú formu občianskej spoločnosti, muži, nie ženy samozrejme v tomto období, musia začať preukazovať aktívny záujem o dianie v politickom zriadení, v ktorom žijú namiesto toho, aby sa snažili len o zarobenie peňazí a potom sa od komunity odklonili.

Takto stanovená téza má pre súčasné chápanie pojmu občianskej spoločnosti stále silnú relevanciu. Nacionálne je teda možné už v tomto období vidieť určitú demarckáciu pojmu, ktorá sa v značnej miere dá prirovnať k jeho súčasným definíciám. Na-

27 ROUSSEAU, J. J.: *Du Contract Social*. 1793, online

28 GOLDSHMIDT, M. L.: *Rousseau on intermediate associations*. Transaction Publishers, 2007, s.124.

29 ROUSSEAU, J. J. – BLOOM, A.: *Politics and the Arts*. Cornell University, 1968, s. 98.

30 GOLDSHMIDT, M. L.: *Rousseau on intermediate associations*. Transaction Publishers, 2007, s. 125.

31 ROUSSEAU, J. J. – BLOOM, A.: *Politics and the Arts*. Cornell University, 1968, s.105.

32 PENNOCK, J. R. – CHAPMAN, J. W.: *Voluntary Associations*. Transaction Publishers, 2007.

priek tomu však tak, ako pre autorov 17. storočia, aj pre Fergusona a jeho súčasníkov stál takto postavený nový koncept cnostnej participácie na verejnom živote na strane jednej, no na strane druhej videli despotizmus, nekultúrnosť a zastaraný spôsob verejného života.³³ Keďže Ferguson odmietal teóriu Spoločenskej zmluvy, prezentoval civilnú spoločnosť ako tú, ktorá prešla pomalým procesom rozvoja a zdokonaľovania v umení, obchode, ako aj vo vojenskej kultúre. Považoval ju za rozvinutú a obnovenú spoločnosť, kde sú občianske slobody chránené vládou a kde bola dosiahnutá určitá úroveň ekonomického, politického a najmä sociálneho rozvoja. Občiansku (civilnú) spoločnosť teda videl aj ako protiklad barbarského národa a veril, že prostredníctvom vládnej politiky, postupného vzdelávania a vytvárania si nových návykov je možné barbarský národ/ despotickú spoločnosť pretransformovať na spoločnosť občiansku.³⁴ Jedným z relevantných odkazov pre súčasný kontext však zostáva dôležitosť a dôraz, ktorý Ferguson kládol na politickú zodpovednosť zahŕňajúcu aktívny prístup k verejnému životu a k hodnotám viazaným na občiansku participáciu a občianske cnosti.

Adam Smith vo veľkej miere súhlasil s názormi Adama Fergusona, že zásadným princípom občianskej spoločnosti je vlastná individuálna morálka, ktorá sa zakladá na verejnom uznaní rovesníkov, ktorých spája spoločné morálne cítenie.³⁵ Smith zdôrazňoval, že ľudia majú prirodzenú túžbu a potrebu zlepšovať svoje životné podmienky. Táto túžba postupne nabera formu 'zvyšovania majetku'. Na to, aby túto túžbu naplnili, by jednotlivci mali požívať slobodu rozhodnúť sa, ako naložia s prostriedkami, schopnosťami a zručnosťami, ktoré im boli nadelené. Vláda tu mala jedine tri úlohy: ochranu pred vonkajším nepriateľom, udržiavanie chodu verejných prác a služieb vrátane vzdelávacieho systému a nakoniec exaktnú správu justície. Smith uvádzal občiansku spoločnosť ako spoločnosť ekonomickú – oddelenú, ale na druhej strane chránenú štátom, v ktorej sa mediátorom stáva verejný poriadok založený na súkromnom vlastníctve, zmluvách a voľnom pohybe pracovných síl.³⁶ V Smithovom pohľade, liberálna komerčná spoločnosť vyžaduje, ale hlavne podporuje občianske cnosti. Videl ju nie len ako určité útočisko od ekonomickej sféry, ale aj ako zdroj ekonomických schopností. Občianska spoločnosť sa vynára v reakcii na celospoločenské zmeny, na zmenu v pracovnom trhu, v deľbe práce (ekonomické zmeny); zavedenie určitých právnych a justičných štandardov (politické a právne inovácie), kultúrnosti a zvýšenia nárokov na morálku, slušnosť a rozmanitý súbor ľudských atribútov ako je družnosť, vľúdnosť, ľudskosť a sebakontrola (morálna revolúcia).³⁷

Diela Adama Smitha a Adama Fergusona boli preložené do ďalších jazykov a šírili sa po celej Európe. Veľký ohlas zaznamenali v Nemecku a tak sa dostali aj do rúk Imanuela Kanta a Fridricha Hegla.³⁸

33 ANHEIER, H. K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society*. Oxford: Oxford University press, 2001.

34 PIETRZYK-REEVES, D.: Adam Ferguson's Republicanism. In: *Politeja*, 2008, s.67–83

35 SMITH, A.: *Theory of Moral Sentiment*. Oxford, Clarendon Press, 1976.

36 SMITH, A.: *Theory of Moral Sentiment*. Oxford, Clarendon Press, 1976, s.36.

37 BOYD, R.: *Adam Smith on civility and civil society*. Oxford university press 2013, s. 443–463

38 OZ-SALZBERGER, F.: *An Essay on the History of Civil Society*. Cambridge University Press, 1995, s. 322.

Občianska spoločnosť Immanuela Kanta je navrhnutá tak, aby v nej každý človek mohol prostredníctvom právneho systému dosiahnuť slobodu. Je založená na existencii zákonov, vytvorená a udržiavaná na základe ústavy tak, aby boli zabezpečené práva a slobody všetkých občanov štátu. Jednotlivci si zaistujú svoje základné práva aj tým, že akceptujú autoritu štátu. V tomto prípade sa Kant prikláňa k Lockovmu vnímaniu štátneho aparátu, ktorý je postavený na trojdelení moci tak, aby sa ani jedna zo zložiek výkonnej, zákonodarnej, či súdnej moci nemohla stať natoľko silnou, aby bola schopná ohrozovať slobodu ako primárne právo každého občana. Občania tvoria občiansku spoločnosť práve z dôvodu zabezpečenia a zaistenia svojich práv. Ako opak takéhoto zriadenia vidí Kant Hobbsovu naturálnu podstatu ľudskej bytosti, v ktorej sa vynárajú nie tie najlepšie ľudské vlastnosti a pudy, a v ktorej prevláda stav násilia a vojny 'všetkých proti všetkým'. Sociálna organizácia vo forme občianskej spoločnosti napomáha k udržaniu poriadku, morálky, či k sebakontrolu, ktorá síce vychádza zo strachu z represívnych opatrení, no poskytuje jednotlivcom istotu pokojného a slobodného života v komunite. Občianska spoločnosť je potrebná aj preto, že v rámci svojho zriadenia poskytuje striktné pravidlá vo forme zákonov, ktoré regulujú život každého jednotlivca tak, že jeho sebecká podstata nezasahuje do všeobecných požiadaviek na udržanie občianskeho poriadku. Je to spôsob života, pri ktorom je vyžadovaný individuálny rešpekt voči slobode ostatných.³⁹

Immanuel Kant vo svojich úvahách o 'dobrom živí' pokračuje ďalej a ako prvý z učencov svojej doby posúva hranice občianskej spoločnosti za hranice národného štátu. Vo svojom diele *Idea of a universal history on a cosmo-political plan* z roku 1784 predkladá deväť návrhov, na základe ktorých sa snaží preukázať svoje tvrdenie, že racionálna a morálna svojprávnosť nevyhnutne časom potlačí túžbu po egocentrickom individualizme. Vo svojej piatej propozícii uvádza, že „najväčším problémom ľudského druhu, do riešenia ktorého ho núti príroda, je dosiahnutie univerzálnej občianskej spoločnosti, ktorá sa bude zakladať na impériu politickej spravodlivosti“.⁴⁰ Univerzálnu občiansku spoločnosť tiež povyšuje na vzor budúceho pokojného a mierového usporiadania sveta, kde sa môžu naplno rozvinúť ľudské vlohy a kde môže byť naplno využitý ľudský potenciál. Štáty si budú vedomé svojho ohrozenia a vojnám sa budú vyhýbať, pričom sa postupne začnú pripravovať na vznik veľkého nadštátneho telesa. Hovorí, že „po viacerých prevratných revolúciách sa raz dosiahne najvyšší úmysel prírody, univerzálny svetoobčiansky stav ako lono, v ktorom sa rozvinú všetky pôvodné vlohy ľudského druhu“.⁴¹ Immanuel Kant sa vo svojom ponímaní občianskej spoločnosti neviaže na spoločnosť v rámci národného štátu, no ako jediný filozof danej doby ju zasadzuje do kontextu globálneho.

Tu je možné spomenúť, že pokiaľ hovoríme o vzniku konceptu globálnej občianskej spoločnosti, relatívne mladého konceptu, ktorý je v súčasnosti rozpracovávaný akademikmi, či vedcami vo vzťahu k medzinárodnej politike, globalizácii alebo iným témam a často tvorí samostatnú oblasť vedeckého výskumu, tento výskum má svoj východzí bod práve pri uvedenej piatej propozícii Immanuela Kanta o univerzálnej občianskej spoločnosti.

39 DeLUE, S.M – DALE, T.: *Political Thinking, Political Theory, and Civil Society*, Routledge, 2015, s. 400.

40 KANT, I.: *Idea of a universal history on a cosmo-political plan*. 1824, s.387.

41 KANT, I.: *Idea of a universal history on a cosmo-political plan*. 1824, s. 391.

Kým ešte klasickí myslitelia zdôrazňovali jednoliatu identitu štátu a spoločnosti, v dobre raného novoveku sa tieto dva subjekty začali definitívne vnímať ako samostatné entity. Bolo to obdobie tvorby štátnej byrokracie a ustanovenia rôznych štátnych inštitúcií – centrálnych bánk, profesionálnej armády, vzdelávacieho systému – všetko jasne oddelené od súkromných záujmov panovníka. Georg Friedrich Hegel, popredný mysliteľ romantizmu videl ľudské potreby, uspokojenie ľudského záujmu, či súkromné vlastníctvo ako determinujúce súčasti občianskej spoločnosti. Považoval ju za 'systém potrieb', v ktorom jednotlivci zosúladiли svoje osobitné súkromné záujmy s požiadavkami a očakávaniami spoločnosti.⁴² Jednotlivci nachádzajú životné uspokojenie vo vzťahu s inými slobodnými jednotlivcami, ktorí nie sú rodinnými príslušníkmi, ale skôr nezávislými osobami.⁴³ Hegel tvrdil, že je občianska spoločnosť vhodným usporiadaním na vytvorenie a udržiavanie rovnováhy v širokej škále ľudských potrieb a záujmov, ale je to primárne štát ako najvyššia forma etického života, ktorý do systému ľudských potrieb vkladá istý poriadok tým, že zabezpečuje stabilitu súkromného vlastníctva, sociálneho zaradenia, či deľby práce. Dobre fungujúca občianska spoločnosť nemôže existovať bez usmernení zo strany štátu.

Heglove moderné chápanie občianskej spoločnosti úplne zmenilo doterajší význam tohto konceptu. Kým pre Immanuela Kanta boli výrazy 'bürgerliche Gesellschaft'⁴⁴ a 'Staat' synonymami, pre Hegla sa stali antonymami.⁴⁵ Termín 'bürgerliche Gesellschaft' používal na označenie občianskej spoločnosti vyslovene ako 'civilnej spoločnosti', teda sféry ekonomického a sociálneho zriadenia regulovaného občianskym zákonníkom, nie priamo závislej na vlastnom politickom usporiadaní štátu.⁴⁶ Na rozdiel od predchádzajúceho dyadického modelu štát/ spoločnosť, vypracoval Hegel schému triadickú, v ktorej sa občianska spoločnosť ako sprostredkovateľ etiky nachádza medzi makro-komunitou štátneho aparátu a mikro-komunitou rodiny.⁴⁷ Keďže bola kategória štátu a rodiny jasne definovaná, Hegelova občianska spoločnosť zahŕňala prakticky všetko okrem týchto dvoch oblastí. V Hegelovej teórii bol koncept občianskej spoločnosti určený ako objekt historického vývoja a vnímaný ako sféra konfliktných záujmov mimo sféry štátu. Snažil sa opísať súbor podmienok, na základe ktorých môže moderný človek žiť harmonickým životom, slobodným životom. Pre Locka, Fergusona alebo Kanta bol tento harmonický život dosiahnuteľný v rámci života v občianskej spoločnosti. Pre Hegla však skutočný, 'etický život' bolo možné dosiahnuť len v rámci štátu. Všetky elementy ľudského bytia nachádzajú svoje miesto a zmysel len vo vzťahu voči štátu, a tak sa pre Hegla stáva štát ontologickou prioritou.⁴⁸

42 MARX, K.: *Towards a Critique of Hegel's Philosophy of Rights: Introduction*. In: McLELLAN, D. *Selected writings*. Oxford: Oxford university Press, 1977.

43 PELED, Y.: *Rousseau's Inhibited Radicalism: An Analysis of His Political Thought in Light of His Economic Ideas*. In: *American Political Science Review*, 1980, vol. 74, n. 4, s. 1034–1045.

44 Nemecký výraz: buržoázna spoločnosť

45 ZALESKI, P.: *Tocqueville on Civilian Society: A Romantic Vision of the Dichotomic Structure of Social Reality*. In: *Archiv Für Begriffsgeschichte*, vol. 50, 2008, s. 264.

46 HONDERICH T.: *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

47 BOBBIO, N.: *Democracy and Dictatorship: The Nature and Limits of State Power*. University of Minnesota Press, 1989

48 OLDFIELD, A.: *Hegel: Rational Freedom in the ethical Community*. Routledge, 1990, s. 208.

Myšlienky Friedricha Hegla prešli neskôr určitou dichotómiou. Na jednej strane smerom doprava viedli k liberálnemu rozdeleniu medzi politickú spoločnosť a spoločnosť občiansku, ktorá zahŕňa všetky neštátne aspekty spoločnosti vrátane kultúry, sociálnych vecí a politiky.⁴⁹ Takto postavenú teóriu ďalej rozpracovával Alexis de Tocqueville⁵⁰, ktorý vo všeobecnosti nasledoval Heglovu percepciu sociálnej reality, kde možno oddeliť spoločnosť politickú a občiansku. Na rozdiel od Hegla však tvrdil, že systém politických a občianskych združení musí tvoriť akúsi protiváhu tak liberálnemu individualizmu, ako aj postupnej centralizácii štátu. V súlade s jeho liberálnym stanoviskom, efektívnosť aktivít v občianskej spoločnosti ako 'nezávislého oka spoločnosti' závisí aj na jej organizačnej forme.⁵¹ V svojej štúdii o demokracii v Amerike, de Tocqueville tvrdí, že garancie individuálnych slobôd je možné nájsť v tom, čo nazýva 'demokratické zložky'; tieto zahŕňajú miestnu samosprávu, odlúčenie cirkvi od štátu, slobodu tlače, nepriame voľby, nezávislé súdnictvo a predovšetkým, život v spoločenstvách. Bol hlboko ohromený množstvom asociácií v občianskom živote ľudí v Amerike, na základe čoho argumentuje, že aktívne združenia občanov sú podmienkou pre život v slobode a rovnosti. Keďže štát preberá stále viac a viac funkcie každodenného života, keďže sa deľba práce stala komplexnejšou a keďže sa požiadavky na prerozdelenie bohatstva neustále zvyšujú, aktívny dobrovoľnícky, občiansky sektor je nutný na uplatňovanie kontroly voči štátnej moci.⁵²

Na strane druhej možno sledovať vývoj Heglových myšlienok a teórií aj smerom doľava. Reprezentantom tohto smeru v kontexte skúmania historických koreňov konceptu občianskej spoločnosti sa stal Karl Marx, ktorý označil občiansku spoločnosť za ekonomickú základňu ako kontrast voči 'superštruktúre' spoločnosti politickej, teda štátu.⁵³ Ako bolo spomenuté, na označenie občianskej spoločnosti Hegel používal termín, 'bürgerliche Gesellschaft'. Marx však termín poňal doslovne a občianska spoločnosť nebola pre neho ničím iným ako spoločnosťou buržoáznou, ktorá v realite slúžila jedine obhajobe a dosahovaniu konkrétnych záujmov buržoáznej triedy.⁵⁴ Odmietol pozitívnu rolu štátu, ktorú proklamoval Hegel, keďže veril, že sa pod vplyvom kapitalizmu štát správa ako represívny aparát, ako nástroj triednej dominancie.⁵⁵ Napriek tomu s Heglom súhlasil v tom, že o občianskej spoločnosti možno hovoriť v zmysle

49 ZALESKI, P.: Tocqueville on Civilian Society: A Romantic Vision of the Dichotomic Structure of Social Reality. In: *Archiv Für Begriffsgeschichte*, vol. 50, 2008.

50 Alexis de Tocqueville vo svojom diele *Demokracia v Amerike* z roku 1835 neuvádza priamo pojem 'občianska spoločnosť'. V kapitole VII. hovorí o politických asociáciách, združeniach, ktoré sú „ustanovované na podporu verejného poriadku, obchodu, priemyslu, morálky a náboženstva“, no sú vytvárané na základe jednotnej vôle občanov – jednotlivcov a aktívnych politikov na výkon kontroly voči moci, ktorá vládne. (Tocqueville, 1835, s. 185–93)

51 TOCQUEVILLE, A.: *de Democracy in America*. G. Adlard, Harvard, 1839.

52 ANHEIER, H.K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society*. Oxford University press, 2001, s. 3–22.

53 MARX, K.: *Towards a Critique of Hegel's Philosophy of Rights: Introduction*. Oxford university Press, 1977.

54 RICHTER, M.: *Montesquieu and the Concept of Civil Society*. In: *The European Legacy*. 1998, s. 33–41.

55 BOBBIO, N.: *Democracy and Dictatorship: The Nature and Limits of State Power*. University of Minnesota Press, 1989.

skutočného konania, občianskeho aktivizmu a zapájania sa do vecí verejných. Pomenované aktivity však považoval za tak masívne ovplyvňované triednym antagonizmom a protichodnými záujmami, že vo svojej podstate nemôžu byť ani len všeobecne prínosné.⁵⁶ Tvrdil, že v buržoáznej spoločnosti ľudia pristupujú jeden k druhému ako k prostriedku na dosahovanie vlastných cieľov a v rámci takéhoto konania sa ľudia odcudzujú tak od vlastného ľudského potenciálu, ako aj jeden od druhého navzájom.⁵⁷ Buržoázny štát Marx nazýva 'iluzórnou formou života'. Ľudstvo teda v modernom svete môže existovať len pokiaľ sa spoločnosť 'rozloží' a sformuje do jednej konkrétnej triedy – proletariátu.⁵⁸ Na rozdiel od Hegla, Marxova doktrína predpokladá, že sa štát, ktorý je nástrojom triednej nadvlády, stratí spolu s rozložením jeho jednotlivých tried. Kým pre Hegla mala občianska spoločnosť viesť k univerzálnej etickej entite štátu, pre Marxa vedie k budúcej negácii existujúceho rozdielu medzi občianskou spoločnosťou a štátom a k budúcej jednote ľudstva. Jeho teória bola zameraná na charakterizovanie tejto jednoty ako skutočnej slobody, ktorá nefunguje prostredníctvom štátu, ktorý jednotlivcov od seba izoloval a odcudzoval, ale jednoty, ktorú je možné dosiahnuť prostredníctvom reunifikácie politickej a občianskej spoločnosti.⁵⁹

Pre súčasné moderné poňatie konceptu občianskej spoločnosti je nutné spomenúť ďalšieho významného mysliteľa zo začiatku 20. storočia, Antonia Gramsci. Gramsci bol členom talianskeho parlamentu a generálnym sekretárom tajnej frakcie Komunistickej strany Talianska, keď bol v roku 1926 zadržaný režimom Benita Mussoliniho a väznený po dobu desiatich rokov. Vo svojom diele *Listy z väzenia*, ktoré tvorí zväzok viac ako tridsiatich listov, napísaných počas obdobia stráveného vo fašistickom väzení, diskutuje aj koncept občianskej spoločnosti, spoločnosti politickej a štátu.⁶⁰ Vo svojej interpretácii sa vracia od Marxa k Heglovi, ktorý videl občiansku spoločnosť ako súbor všetkých rôznych druhov a foriem sociálnej interakcie. Gramsci vo svojej teórii zachádza ďalej a úplne oddeľuje pojem občianska spoločnosť od interakcií ekonomických. Na rozdiel od Marxa a Hegla ju umiestňuje dovnútra štátu ako jeho neoddeliteľnú súčasť, ako potenciálne miesto vzniku ideologickej moci. Zatiaľ, čo je v Marxových spisoch občianska spoločnosť zobrazovaná ako priestor pre individuálny egoizmus, Gramsci ju opisuje ako priestor pre jednotlivca a organizácie s potenciálom pre racionálnu reguláciu a slobodu. Zatiaľ, čo je spoločnosť politická nástrojom sily, spoločnosť občianska je nástrojom súhlasu a konsenzu. Ide o sféru vzniku a činnosti ideologického aparátu, ktorého úlohou je získať a vykonávať autoritu, prostredníctvom ktorej je potom tento konsenzus možné dosahovať.⁶¹ Občianska spoločnosť sa, podľa neho, skladá z kultúrnych inštitúcií, najmä z cirkvi, ale tiež škôl,

56 BROWN, B. R.: *Marx and the Foundations of the Critical Theory of Morality and Ethics*. 2001, s. 74.

57 ANHEIER, H.K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society*. Oxford University press, 2001, s. 12.

58 MARX, K.: *Towards a Critique of Hegel's Philosophy of Rights*. Oxford university Press, 1977.

59 PIETRZYK-REEVES, D.: *Civil Society – Conceptual History from Hobbes to Marx*. [online]. [2016-02-12] 2001. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/7868984/Civil_Society_Conceptual_History_from_Hobbes_to_Marx>

60 GRAMSCI, A.: *Selections from Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. International Publishers, 1971, s. 483.

61 BOBBIO, N.: *Democracy and Dictatorship: The Nature and Limits of State Power*. University of Minnesota Press, 1989.

združení a asociácií, odborových organizácií a iných inštitúcií mimo inštitúcie štátneho aparátu. Je potrebné prízvukovať, že svoju víziu občianskej spoločnosti Gramsci vsadil do arény sociálnych interakcií mimo štát a mimo trh. Prezentoval ju ako plne vyvinutý autonómny systém, ktorý je schopný odolávať ekonomickým krízam a chrániť štát.⁶²

Ako poznamenáva Fleming (2000), Gramsciho práca dovedla analytikov 20. storočia k usporiadaniu troch zásadných komponentov nápomocných k porozumeniu konceptu občianskej spoločnosti. Po prvé, občianska spoločnosť mala byť ponímaná v zmysle širšom ako len obyčajný 'nositeľ' zavedených postupov a presvedčení; formovala totiž sieť sociálnych diskusií a kontroverzií, v ktorých sa vytvárali rôzne aliancie, kolektívne identity, etické hodnoty, normy orientované na konkrétne opatrenia v praxi. Po druhé, dynamická, kreatívna stránka občianskej spoločnosti bola zdôraznená vytvorením neformálnych sietí, iniciatív a sociálnych hnutí, ktoré presahujú rámec formálnych združení. Po tretie, občianska spoločnosť začala byť vnímaná ako 'verejná sféra', nenásilná aréna diskusií a vzájomného vzdelávania sa, oddelená od štátu a hospodárstva, kde sa ľudia spájajú, aby vytvárali spoločný diskurz, verejnosť, ktorá núti štát na vlastnú legitimizáciu pred verejnou mienkou.

Historicky prvé pokusy o definíciu konceptu občianskej spoločnosti sa odvolávali na vytvorený politický systém. Termín bol používaný nie ako protiklad k štátnemu zriadeniu, ale ako protiklad k prirodzenému stavu ľudstva, teda k naturálnemu stavu. Neskôr bol vnímaný ako synonymum k štátu, štátnemu zriadeniu. Jednou z hlavných tém, o ktoré sa filozofi 18. storočia zaujímali bola vízia autonómneho spoločenského poriadku, vzťah medzi jednotlivcom, spoločnosťou a štátom, medzi tým, čo je verejné a tým, čo patrí do sféry súkromného. Koncept občianskej spoločnosti znamenal, aspoň pre niektorých z nich, riešenie daného problému. Pre Fergusona, Smitha či Immanuela Kanta bol tento koncept normatívnou kategóriou, ktorá popisuje želaný stav spoločenského poriadku, nie striktne oddeleného od štátu. Bola to aréna jednoty a spájania občanov, aréna solidarity, morálky, spoločne vyznávaných cností a hodnôt, ale aj aréna aktívneho občianstva, zodpovednosti voči verejnému poriadku a aktívnej participácie na verejnom živote. Na začiatku 19. storočia hovoríme o špecifickom ekonomickom zriadení, kde sa rozlišuje sféra rodiny, občianskej spoločnosti a sféra štátu (Hegel), kde je štát chápaný ako jednoznačne oddelená, najvyššia a najefektívnejšia forma sociálneho života. Napriek tomu však, že Hegel a neskôr jeho nasledovník, Karl Marx, evidovali občiansku spoločnosť ako samostatný objekt výskumu, v ich ponímaní sa sama rozplynula na jednej strane do univerzálneho štátu (Hegel), na strane druhej bola občianska spoločnosť znovu zjednotená so spoločnosťou politickou (Marx).

Napriek tomu, že sa v priebehu dejín obsah termínu občianska spoločnosť menil, všetky definície mali spoločného menovateľa. Bola ním spoločnosť založená na pravidlách, na poriadku, ktorý vznikol ako výsledok konsenzu medzi jednotlivcami. Meniace sa definície občianskej spoločnosti len reflektovali rôzne spôsoby, ktorým sa tento konsenzus v rôznych obdobiach dejín dosahoval. Vyjadrovali tiež diferentné skutočnosti, ktorým sa v rôznych obdobiach dejín prikladal kvantitatívne meniaci sa akcent. Už od počiatku moderných dejín sa jednou z hlavných sociálno-politických

62 GRAMSCI, A.: Selections from Prison Notebooks of Antonio Gramsci. International Publishers, 1971.

tém stali občianske práva, práva a slobody jednotlivcov. Občianska spoločnosť bola spoločnosťou založenou na pravidlách, na slobodách, spoločnosťou, kde zákony vystriedali silu a donútenie, či svojvoľné pozbavenie slobody. V 19. storočí sa témou stali politické práva a aktívni účastníci spoločnosti občianskej boli na chvíľu považovaní za vychádzajúcu buržoáziu. V 20. storočí to bolo zas robotnícke hnutie ako opozit voči vládnej moci a témou sa stala sociálna a ekonomická emancipácia.⁶³ Takto sa postupne termín občianskej spoločnosti menil a okresával, jeho význam sa zužoval na pomenovanie čoraz konkrétnejšieho sociálno-politického fenoménu. Niektorí súčasní myslitelia, filozofi, či akademici vidia ideu občianskej spoločnosti ako normatívny, ideálny model sociálneho života alebo novú, prípadne obnovenú paradigmu pre politickú vedu. V každom prípade je to však len jeden z ďalších náhľadov.

Uvedená analýza historickej genézy tohto konceptu poskytuje perspektívu, na základe ktorej je možné deklarovať, že globálna občianska spoločnosť má svoje filozofické a historické korene pevne ukotvené. Jav, ktorý predpokladá združovanie sa občanov s cieľom ovplyvňovať veci verejného záujmu nie je novým javom. V tej najširšej perspektíve ide skutočne o združovanie sa ľudí a prejavy ich spoločnej vôle vplývať na rozhodovacie procesy týkajúce sa správy verejných vecí. V užšej podobe môžeme hovoriť aj o perspektívach, na základe ktorých je možné skúmať, kvalifikovať a kategorizovať moderné teórie občianskej spoločnosti a globálnej občianskej spoločnosti vo vzťahu k politickým teóriám a teóriám medzinárodných vzťahov.

Obnova konceptu občianskej spoločnosti a korene vzniku globálnej občianskej spoločnosti

Skutočné obnovenie konceptu občianskej spoločnosti prebiehalo v 80. rokoch 20. storočia spolu so spoločenskými a politickými zmenami v regiónoch Latinskej Ameriky a strednej a východnej Európy. Pôvodne existovala polemika o tom, ktorý z dvoch regiónov ako prvý koncept občianskej spoločnosti znovu použil, no podľa všetkých dostupných informácií išlo o simultánne prebiehajúci jav tak v strednej a východnej Európe, ako aj v Latinskej Amerike. V oboch prípadoch sa termín občianska spoločnosť preukázal ako užitočná koncepcia v boji proti militarizovaným režimom. S ohľadom na regionálny aspekt a obmedzenosť priestoru pre obsiahnutie problematiky budeme pozornosť sústrediť na skutočnosti, ktoré prispeli k obnove konceptu občianskej spoločnosti a dodali globálny rozmer v oblasti strednej/východnej Európy.

Jedným z prvých, ktorí identifikovali tento koncept ako úzko súvisiaci s rétorikou opozičných skupín bola skupina tzv. disidentov, intelektuálov odmietajúcich prispôbiť sa požiadavkám systému v uvedených krajinách európskeho kontinentu. Občianska spoločnosť pre nich znamenala víziu niečoho nesmierne pozitívneho. Vo svojom unikátnom kontexte bola znovuzrodeným pojmom, ktorý mal v očiach disidentov viac normatívny ako empirický charakter. Opozícia sa spočiatku proti komunistickému režimu prejavovala len vo forme akejsi túžby po 'revízií', po socialistickom presvedčení o možnosti humanizácie a čiastočnej demokratizácie zvnútra.⁶⁴

63 KALDOR, M.: *The Idea of Global Civil Society*. 2003, s. 583–593.

64 MICHNIK, A.: *Letters from Prison and Other Essay*. University of California Press, 1986, s. 371.

Avšak brutálne potlačenie nepokojov v Maďarsku a Poľsku v roku 1956, či neskôr invázia vojsk Varšavskej zmluvy do bývalého Československa v roku 1968 definitívne podlomili akékoľvek nádeje o reformovateľnosti tohto systému. Stratégiou opozície sa preto stalo „využitie inherentných rozporov v systéme“⁶⁵ s cieľom rozširovania priestoru pre nezávislé, autonómne aktivity občanov.

Diskurz o občianskej spoločnosti vyjadroval ciele opozície nie len zo strategického hľadiska, ale aj z hľadiska princípov, na základe ktorých bola táto stratégia postavená. Kým množstvo princípov a postojov nepochybne vychádzalo z reakcie voči politickému režimu, taktiež boli postavené na filozofii a hodnotách, ktoré boli disidentom blízke. Ako uvádza Tucker vo svojej knihe *The Philosophy and Politics of Czech Dissidence from Patočka to Havel* (2000), filozofia Jána Patočku, či Václava Havla bola odvodená z tradícií fenomenológie, kde boli vyzdvihovalé individuálne vedomie, sloboda myslenia a presvedčenia, či ľudská intuícia. Stavali sa voči neslobode, predsudkom, klamstvám. Havlovo notoricky známe poňatie 'disidentstva' ako 'žitia v pravde'⁶⁶ na rozdiel od 'žitia v klamstve' vyjadrovalo princípy ľudskej dôstojnosti, integrity a morálky, ktoré sa stali centrálnymi piliermi občianskej spoločnosti v strednej a východnej Európe.⁶⁷

Väčšina zložiek filozofie nesúhlasu či disidentstva môže byť videná v myšlienke o 'antipolitike', maďarského spisovateľa a filozofa György Konráda (1984), ktorá odkazovala na úplné odmietnutie snáh o dosiahnutie moci zo strany opozície. 'Antipolitika' poskytovala určitý protipól voči politizácii každodenného života v komunizme. Tá nakoniec viedla k rozsiahlej nedôvere voči politike a taktiež k zisteniu, že na to, aby boli aktivity občianskej spoločnosti efektívne, musí spoločnosť fungovať v rámci hraníc, ktoré jej existujúci systém nastavuje radšej, ako sa snažiť tento systém uzurpovať.⁶⁸

Skutočnosť, že tu občianska spoločnosť stála na princípe antipolitiky a nepredstavovala explicitnú hrozbu štátu indikuje, že zmeny, ktoré napokon podlomili režim pochádzali nie zo sféry politiky, ale zo sféry ľudského uvedomenia;⁶⁹ z existenciálnej revolúcie.⁷⁰ Tým, že disidenti odsúdili dovtedajšie tradičné formy politiky, ich myšlienky a názory v podstate pripravili pôdu pre vznik nového typu vládnutia, ktoré bolo postavené na verejnej občianskej participácii v rôznych oblastiach spoločenského života. Ako uvádza Ost „antipolitika nie je negáciou politiky, ale relokáciou zosobnenia politickej verejnosti zo štátu do spoločnosti“.⁷¹ Disidenti 80. rokov 20. storočia oživilí pojem aktívneho občianstva a uľahčili postupný rozvoj toho, čo sa následne vyformovalo do podoby známej ako 'občianska spoločnosť': autonómnych združení, ktoré popierali dusivý konformizmus a presadzovali toleranciu, individualitu, slobodu a pluralizmus.

Globálny aspekt obnovenému konceptu občianskej spoločnosti v strednej a vý-

65 KOLAKOWSKI, L.: Hope and Hopelessness. 1971, s. 42.

66 HAVEL, V.: The Power of the Powerless: Citizens Against the State in Central-Eastern Europe. 1985, s. 40.

67 Ibid

68 KONRÁD, G.: Antipolitics: An Essay. Henry Holt, 1987. 243 s.

69 MICHNIK, A.: Letters from Prison and Other Essay. University of California Press, 1986, s. 371.

70 HAVEL, V.: The Power of the Powerless: Citizens Against the State in Central-Eastern Europe. 1985, s. 40.

71 OST, D. Solidarity and the Politics of Anti-Politics: Opposition and Reform in Poland Since 1968. Temple University Press, 1990, s. 16.

chodnej Európe priniesol vzostup globálnych interpersonálnych prepojení jednotlivých aktivistov. Podpisom *Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe* z roku 1975 v Helsinkách sa Sovietsky Zväz zaviazal tak k rešpektovaniu zásad medzinárodného práva, ako aj k rešpektovaniu ľudských práv a základných slobôd vrátane slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery.⁷² Práve podpis tejto medzinárodnej zmluvy predstavoval právny základ, na ktorom bolo možné predosťriť a realizovať ďalšie opozičné ciele a rozširovať obsah autonómnych občianskych aktivít. Navyiac, helsinský efekt v kombinácii s rýchlym technologickým vývojom komunikačných prostriedkov, boli rozhodujúcimi faktormi, ktoré ovplyvnili vytvorenie väzieb medzi východoeurópskymi disidentmi a západoeurópskymi mierovými hnutiami a ľudskoprávnymi organizáciami, a tak umožnili vytvorenie priestoru pre občiansku spoločnosť.⁷³ Tieto väzby demonštrujú vzájomné vzťahy medzi občianskou spoločnosťou, štátom a medzinárodným systémom.

V očiach medzinárodnej komunity bola občianska spoločnosť strednej a východnej Európy reprezentovaná dvomi zásadnými hnutiami: a to neformálnou československou občianskou iniciatívou Charta 77⁷⁴ a poľským odborovým hnutím Solidarita,⁷⁵ čím ich aktivity nadobúdali skutočne globálny rozmer.

Činnosť Charty 77 bola finančne a personálne podporovaná založením Medzinárodného výboru na podporu Charty 77 v Československu, ktorý vznikol v Paríži ešte v roku 1977 z iniciatívy bývalého šéfredaktora časopisu *Esprit*, bývalého komunistického ministra, člena Socialistickej strany a Pierra Emmanuela, ktorý

72 Bod 1 (b) VII. Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe. Dostupné na internete: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>

73 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s. 189.

74 Charta 77 bola neformálnou občianskou iniciatívou rokov 1977 až 1992 postavená okolo dokumentu, Charta 77 (Prohlášení Charty 77) z 1. januára roku 1977, ktorý kritizoval nedodržovanie záväzkov vyplývajúcich z podpisu Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe, ako aj zmlúv OSN a československej Ústavy vtedajším komunistickým režimom. Charta vydala celkom 572 dokumentov, v ktorých nabádala najmä na rešpektovanie ľudských práv a slobôd.

75 Solidarita vznikla v roku 1980 ako nezávislé samosprávne odborové hnutie odštiepené od taktiež známej poľskej odborovej organizácie Výbor ochrany robotníkov (KOR z roku 1976 – Komitet Obrony Robotników od roku 1978 Komitet Samoobrony Społecznej KOR, KSS-KOR). Do jari 1981 vstúpilo do Solidarity viac ako milión Poliakov, čím sa jej vplyv významne zvýšil. V rámci hnutia bolo vypracovaných niekoľko ekonomických a politických požiadaviek, taktiež právne postavených na medzinárodných dohodách a zmluvách, ktoré sa Sovietsky zväz zaviazal rešpektovať. Členovia pracovali tajne, vydávali tlač, rozširovali letáky, organizovali pomoc pre ľudí prenasledovaných komunistickým režimom. Podľa dostupných zdrojov bolo hnutie masívne finančne podporované zo strany Vatikánu, nakoľko bol za vtedajšiu hlavu katolíckej cirkvi v októbri roku 1978 zvolený poľský občan, Karol Wojtyła. Ďalším nie menej významným spojencom boli Spojené štáty americké pod vedením prezidenta Ronalda Reagana. Zdroje aj priamo na internetovej stránke americkej Ústrednej spravodajskej služby (Central Intelligence Agency) uvádzajú podrobný rozpis, akými spôsobmi tu zasahovala americká CIA, ktorá prostredníctvom svojich agentov priamo podporovala aktivity tohto poľského hnutia. Aj vďaka obrovským finančným tokom zo zahraničia nadobudla Solidarita masovú spoločenskú podporu a spolu s KOR je považovaná za jeden z dominantných vplyvov, ktoré prispeli k pádu komunizmu.

výboru predsedal. Ten bol ďalej široko podporovaný francúzskymi intelektuálmi a osobnosťami verejného života.⁷⁶ Okrem Výboru sa do podpory a rozširovania činnosti exulantov zapojilo niekoľko ďalších francúzskych organizácií, napríklad Comité des intellectuels pour l'Europe des libertés (CIEL), založená roku 1978 Raymondom Aronom a Alainom Ravennom, Association Jan Hus, či Výbor pre slobodné a socialistické Česko-Slovensko. Veľmi významnou v podpore aktivít česko-slovenských disidentov, či signatárov Charty 77 sa stala aj Jan Hus Educational Foundation (JHEF), založená v máji 1980 skupinou britských filozofov na Oxfordskej univerzite. Fond slúžil okrem iného aj na finančné dotácie akademickej, literárnej, umeleckej a vedeckej činnosti jednotlivcov, ktorým táto činnosť v Československu nebola slobodne umožnená. Nakoľko boli možnosti podporného financovania zo strany Britov limitované a americké daňové zákony komplikovali alokovanie finančných prostriedkov do charít mimo USA, boli ďalej založené Jan Hus Educational and Cultural Fund (USA) a Jan Hus Fund/Fonds Jan Hus (Kanada) ako sesterské organizácie britskej JHEF.⁷⁷ Jednou z nosných organizácií na podporu činnosti členov Charty 77 bola Nadácia Charty 77 založená v roku 1978 v Štokholme, českým disidentom a jadrovým fyzikom, Františkom Janouchom. Nadácia akumulovala prostriedky a spravovala štipendiá, ktoré následne prerozdelať nezávislým skupinám, prípadne jednotlivcom, ktorých nadácia považovala za vhodných adeptov na finančnú podporu. Každá organizácia bola viazaná na vzájomnú spoluprácu, všetky navzájom rešpektovali svoje jedinečné misie, či už na poli podpory akademických či kultúrnych aktivít disidentov, exulantov a iných osôb, ktorých práva a slobody boli porušované komunistickým režimom alebo vo forme prerozdelenia finančných prostriedkov za účelom podpory činnosti, ktorá bola týmto režimom zakazovaná.

Týmto spôsobom sa postupne v 80. rokoch 20. storočia formovala sieť aktivít občianskej spoločnosti, ktoré nadobúdajú medzinárodný charakter a ktoré je možné v súčasnosti označiť, a ktoré aj mnohými v súčasnosti označené je, ako počiatok vzniku skutočnej globálnej občianskej spoločnosti v modernom zmysle.

3. Občianska spoločnosť/ globálna občianska spoločnosť – súčasné ponímanie konceptu, teoretické vymedzenie a definície

Ako bolo úvodom poznamenané, unifikovaná, uzavretá a všeobecne akceptovaná definícia občianskej spoločnosti/ globálnej občianskej spoločnosti neexistuje. Ako bolo stručne uvedené na začiatku, k danej tematike neexistuje ani len unifikovaný, uzavretý a všeobecne akceptovaný pojmový aparát. Globálna občianska spoločnosť je neustále meniacou sa veličinou, živou, nie jasne uchopiteľnou entitou, ktorú aj výstupy akademických výskumov kategorizujú s veľkou opatrnosťou a s akcentom na subjektívne vnímanie konkrétneho skúmaného javu. Napriek tomu však snahy o ich nociónálne vymedzenie pretrvávajú. Nasledujúcu podkapitolu bude spočiatku tvoriť súhrnný konšpekt súčasných prelínajúcich sa výskumov občianskej spoločnosti a globálnej občianskej spoločnosti a ich definícií tak, ako ich prezentujú jednotliví dominantní akademici a výskumní pracovníci v odbore.

76 GUTMANN, B.: Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. 2011, s.50.

77 DAY, B.: The Velvet Philosophers. A&C Black, 1999, s. 344.

Je tiež dôležité spomenúť, že v rámci nasledujúceho exkurzu operujeme najmä s výskumami, ktoré sú mladšie ako 20 rokov, t.j. od roku 2001. Tým sa zabezpečí čo možno najväčšia aktuálnosť a reliabilita. V ďalšej časti podkapitoly sa pokúsime o vlastnú rámcovú definíciu konceptu, ktorá bude analyticky derivovaná a) z uvedeného historického diskurzu o genéze občianskej spoločnosti, b) z integrálneho fenoménu globalizácie a c) zo súčasne prebiehajúcich výskumov o implikácii vplyvov občianskej spoločnosti na medzinárodne rezonujúce problematiky.

3.1 Súčasný výskumy a percepcie konceptu občianskej spoločnosti/ globálnej občianskej spoločnosti

Medzi dominantné školy, ktoré za posledných 20 rokov ovplyvnili výskumy konceptu globálnej/ občianskej spoločnosti patrí jednoznačne britská London School of Economics (ďalej aj ako „LSE“). Renomovaní akademici ako Mary Kaldor, Meghnad Desai, John Keane, Helmut Anheier, Abdullahi AnNa'im, Ulrich Beck alebo Richard Falk od roku 2001 každoročne vydávajú niekoľkonásobne celosvetovo ocenenú publikáciu *Global Civil Society Yearbook* ako súhrn výskumov, dát, myšlienok, výstupov konferencií, debát, kampaní a aktivít aktérov globálnej občianskej spoločnosti. Táto skupina akademikov od počiatku zdôrazňovala, že koncept je neurčitý a sporný, no v roku 2001 skoncipovali empirickú pracovnú definíciu, s ktorou po nasledujúce roky niektorí z nich operovali.⁷⁸ Išlo o „*sféru ideí, hodnôt, inštitúcií, organizácií, sietí a jednotlivcov alokovaných medzi rodinou, štátom a trhom a ktorých činnosť zasahuje za hranice národných spoločností, politik a hospodárstiev/ ekonomík*“.⁷⁹ Prácu tohto tímu ľudí je možné označiť za jeden z najsúhrnnejších, najdetailnejších a najprehľadnejších výskumných súborov diel, ktoré možno v dostupnej literatúre k téme vidieť.

Po detailnom preskúmaní prác jednotlivých autorov, či už z LSE alebo iných inštitútov a škôl je však možné vidieť rozkoly v ponímaní skúmaného konceptu a to v dvoch základných líniách. Tak, ako bolo možné historicky počas niekoľkých storočí vnímať diskusiu o tom, či občianska spoločnosť je alebo nie je súčasťou či synonymom štátu, v 21. storočí je odpoveď na túto otázku jasná a zhodujú sa na nej takmer všetci: občianska spoločnosť je sférou mimo štátneho aparátu. Posledné roky tu však prebiehajú iné diskusie, ktoré rozdeľujú autorov a ich vnímanie a definície občianskej a globálnej občianskej spoločnosti do niekoľkých kategórií. Prvou otázkou v užšom zmysle je, či by do diskurzu o občianskej spoločnosti mali byť zahrnuté obchodné spoločnosti/ ekonomické inštitúcie. V širšom zmysle tu hovoríme o zahrnutí trhového hospodárstva, či ekonomiky všeobecne, teda či je alebo nie je občianska spoločnosť súčasťou trhu.⁸⁰

Je zrejmé, že prvá línia autorov inšpirovaná filozofiou Antonia Gramsciho, nezamýšľa do svojich definícií zahrnúť trh, trhové hospodárstvo či trhovú ekonomiku,

78 ANHEIER, H. K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society*. Oxford University press, 2001.

79 ANHEIER, H. K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M.: *Global Civil Society*. Oxford University press, 2001, s. 17.

80 KUMAR, K.: *Global Civil Society*. In: *European Journal of Sociology / Archives Européennes De Sociologie / Europäisches Archiv Für Soziologie*, vol. 48, no. 3, 2007, s. 413–434.

pričom je pre nich občianska spoločnosť entitou nachádzajúcou sa mimo ekonomickú sféru. Medzi nich je možné zaradiť Jeana Cohena, Andrewa Arata a Jeffreyho Alexandra.⁸¹ Taktiež je možné predpokladať, že boli ich názory silne podporené myšlienkami Jürgena Habermasa, ktorý v roku 1996 napísal, že „to, čo je dnes mienené pojmom ‘občianska spoločnosť’ je v rozpore s pojmom užívaným v čase marxistickej éry a už nezahŕňa hospodárstvo ako bolo konštituované súkromným právom a zavádzané prostredníctvom trhov ku práci, kapitálu a komoditám. Jej inštitucionálne jadro skôr zahŕňa tie nevládne a neekonomické prepojenia a dobrovoľné združenia, ktoré upevňujú komunikačné štruktúry verejnej sféry v spoločnosti.“⁸² Jean Cohen a Andrew Arato vo svojej knihe *Občianska spoločnosť a politická teória* (1992) tvrdia, že: „Súčasný diskurz o občianskej spoločnosti sa zameriava na novú, konkrétne ne-triedne zameranú formu kolektívnej činnosti, orientovanú a napojenú na zákonné, združovacie a verejné inštitúcie spoločnosti. Tieto musia byť diferencované nie len od štátu, ale aj od kapitalistickej trhovej ekonomiky.“⁸³ Napriek tomu, že sa jedná o citácie z kníh vydaných v 90. rokoch 20. storočia, o diela Jürgena Habermasa, či Cohen a Arata sa opiera ďalšia vlna výskumníkov, teda ide o fenomén priamo zasahujúci aj do diskurzu prebiehajúceho po roku 2001. Do skupiny, ktorá občiansku spoločnosť nevidí ako podmnožinu prelínajúcu sa s kategóriou ekonomických vzťahov patrí aj časť akademikov z LSE, definitívne sem možno zaradiť Helmuta Anheiera, ktorý v roku 2005 jasne uvádza: „termín občianska spoločnosť sa vzťahuje na súbor inštitúcií, organizácií a aktivít situovaných pomedzi štát, svet obchodu a rodinu. Konkrétne to zahŕňa dobrovoľné, neziskové organizácie rôznych druhov, filantropické inštitúcie, sociálne a politické hnutia, formy sociálnej participácie a zainteresovanosti, verejnú sféru a hodnoty a kultúrne vzory, ktoré sa nimi spájajú.“⁸⁴

Na strane druhej však možno pozorovať kritiku týchto názorov a prúd teoretikov, ktorí sem zahŕňajú aj oblasť, kde sú jednotlivci voľne zapojení do manufaktúr, trhov a vzájomnej výmeny služieb, v rámci ktorej je stále vhodné označenie ‘občianska’ (sféra), nakoľko sú tieto aktivity generované vo verejnom diskurze. Východiskom tu možno označiť myšlienky Adama Smitha, či neskôr Karla Marxa, ktorí identifikovali občiansku spoločnosť primárne cez ekonomické vzťahy v rámci trhu. Čiastočne sem možno zaradiť aj Immanuela Kanta. Pre Marxa bola definujúcou esenciou občianskej spoločnosti práve ekonomika vo svojej voľne plynúcej forme, oddelená od štátu a iných komunálnych inštitúcií. Pre Kanta, ako aj ďalších mysliteľov skorej modernej

- 81 COHEN, J. – ARATO, A.: *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, MA: MIT Press, 1992. Kritikou konceptu občianskej spoločnosti sa detailnejšie zaoberá HAMILTON, L.: ‘Civil Society’: Critique and Alternative.” *Global Civil Society and Its Limits*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.s. 63–81. Tiež, ALEXANDER, J.C.: *The Civil Sphere*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2006.s. 23–36. a tiež ALEXANDER, J.C.: “Introduction.” *Real Civil Societies*. London and Thousand Oaks, CA, 1998. s. 1–19. KEANE, J.: *Global Civil Society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. s. 77–87.
- 82 HABERMAS, J.: *Civil Society and the Political Public Sphere*. In: *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press, 1996, s.329.
- 83 COHEN, J. – ARATO, A.: *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, MA: MIT Press, 1992, s. 2.
- 84 ANHEIER, H.K.: *A Dictionary of Civil Society, Philanthropy and the Third Sector* London: Routledge, 2005, 320 s. stat’ 5.

doby bolo jedným z hlavných ingrediencií v živote občianskej spoločnosti, orientovanej tak národne, ako aj globálne to, čo Montesquieu nazval 'le doux commerce',⁸⁵ ktorý zjemňuje a cibrí barbarské spôsoby.⁸⁶ Obchod nielenže odporuje vojne, stimuluje tiež kvalitu dôvery, zodpovednosti a reciprocity, všetky životodarné kvality pre prosperujúcu občiansku spoločnosť.⁸⁷

Medzi autorov, ktorí nasledujú a opierajú sa o vyššie uvedené myšlienky je možné zaradiť Victora Peréz – Diaza, ktorý tých, ktorí neoddeliteľne zaraďujú koncept občianskej spoločnosti nielen do oblasti trhu, ale celej siete liberálnych politických inštitúcií nazýva 'generalistami'. Občianska spoločnosť je podľa neho „*ideálny typ vzťahujúci sa na súbor politických a sociálnych inštitúcií, ktoré sú charakterizované limitovanou, zodpovednou vládou striktno podliehajúcou právnemu poriadku štátu, voľnému a otvorenému trhu, pluralitou dobrovoľných organizácií a sfére slobodnej verejnej diskusie*“.⁸⁸ Ďalším autorom zaoberajúcim sa aj charakterizovaním pojmu občianska spoločnosť je Ernest Geller, ktorý sa vo svojich dielach postupne prepracováva rôznymi konceptualizáciami, pričom ekonomický faktor tu vždy zohráva jednu zo zásadných úloh. Občianska spoločnosť podľa neho nie je len súborom mimovládnych inštitúcií, ktoré majú schopnosť pôsobiť proti štátnej moci. Je to historický a sociologický fenomén, ktorý vyžaduje detailnú vzájomnú súhru niekoľkých predpokladov: moderne nastavených spoločenských podmienok, politickú autonómiu podporenú stabilným, ale pružným štátnym aparátom, regulovanú ekonomickú slobodu, absenciu náboženských monopolov a flexibilný, zmluvný charakter sociálnych vzťahov.⁸⁹ Tak Peréz- Diaz, ako aj Ernest Geller vnímajú občiansku spoločnosť ako ideálnu, typicky liberálnu komerčnú spoločnosť so všetkými jej prejavmi. Viac vyhraneným 'generalistom' je austrálsky profesor John Keane, ktorý ponúka svoju širokú definíciu, tentokrát už priamo globálnej občianskej spoločnosti, kde nekompromisne zahŕňa ekonomické faktory: „*Je dynamickým mimo-vládny systémom navzájom prepojených socio-ekonomických inštitúcií, ktoré pokrývajú celú Zem a ktorý má komplexné účinky, ktoré sú cítiť vo všetkých jej štyroch rohoch. Globálna občianska spoločnosť nie je statickým objektom, ani 'fait accompli'. Je neukončeným projektom, ktorý pozostáva z niekedy husto, niekedy natenko utkanej siete, pyramíd a zhlukov socio-ekonomických inštitúcií a aktérov, ktorí sa organizujú cezhranične s rozvážne premysleným cieľom vykreslenia celého sveta novými spôsobmi. Tieto mimovládne inštitúcie a aktéri majú tendenciu pluralizovať moc a problematizovať násilie; následne je ich mierotvorné alebo občianske účinky cítiť všade...na samotnej planetárnej úrovni*“.⁹⁰ Do takto komplexnej biosféry Keane zahŕňa 'ohromujúcu rôznorodosť interagujúcich druhov': organizácií, občianskych a obchodných iniciatív, koalícií, spo-

85 Z francúzštiny: 'sladký obchod'.

86 KUMAR, K.: Global Civil Society. In: European Journal of Sociology / Archives Européennes De Sociologie / Europäisches Archiv Für Soziologie, vol. 48, no. 3, 2007, s. 413–434.

87 KANT, I.- REISS, H. – NISBET, H.B.: Perpetual Peace: A Philosophical Sketch. In: KANT, I. 1991. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought . Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 114.

88 PERÉZ – DIAZ, V.: The Return of Civil Society. The Emergence of Democratic Spain. Harvard University press, 1998, s. 220.

89 GELLER, E.: Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals. Hamish Hamilton, 1994, s. 54.

90 KEANE, J.: Global Civil Society?. Cambridge University Press, 2003, s. 35–36.

ločenských hnutí, lingvistických komunit a kultúrnych identít, z ktorých majú všetky minimálne jednu vec spoločnú: „*naprieč nesmiernym geografickým vzdialenostiam a napriek prekážkam v čase sa cieľavedome organizujú a vedú svoje cezhraničné aktivity, obchody a politiky mimo hraníc vládnych štruktúr s minimom násilia a maximom rešpektu pre princípy a zásady civilizovanej moci, ktorá sa zdieľa v rámci rôznych spôsobov života.*“⁹¹

Ďalším zaujímavým rozporom v ohraničení a definovaní globálnej/ občianskej spoločnosti je otázka, či v sebe tento pojem zahŕňa aj spoločnosť politickú alebo naopak, či je pojem politická spoločnosť širší ako spoločnosť občianska. Taktiež vychádzajúc z historických diskurzov, túto tému ako jeden z prvých otvoril Alexis de Toquiville, pričom na rozdiel od Johna Locka, pre ktorého bola politická a civilná spoločnosť synonymom, sám rozoznával rozdiel medzi uvedenými subjektmi. Spoločnosť politickú definoval ako súbor aktivít populácie, ktorá sa aktívne zaoberá záležitosťami vlády a moci. V jeho prístupe bola politická spoločnosť oddelená od občianskej, ktorá naopak obsahla privátne vzťahy medzi občanmi a ich nespočetnými nepolitickými asociáciami.⁹² V podobnom duchu sa niesla aj filozofia Antonia Gramsciho.⁹³ Z nej vychádza mnoho súčasných odborných článkov, ktoré oddeľujú tieto dve entity,⁹⁴ no konsenzus o tom, ktorá čo poníma a aký je konkrétny obsah týchto pojmov je aj v najbližšej dobe nepravdepodobný.⁹⁵

Diskurz o tom, či sú ekonomické inštitúcie, obchodné spoločnosti a všeobecne trh v celej svojej komplexnosti ľudských zdrojov súčasťou občianskej spoločnosti nie je samozrejme téma tejto práce. Taktiež nie je témou, či v sebe politická spoločnosť nosí spoločnosť občiansku alebo či je práve tá pôdou pre vznik spoločnosti politickej. Táto diskusia a po nej iné, ďalšie, ktoré by bolo možné uviesť má však potenciál prezentovať, akým spôsobom sa dajú posúvať a akým spôsobom sa stále, v súčasnosti, posúvajú mantinely definície občianskej spoločnosti a následne aj jej globálnej verzie. Aj prostredníctvom vyššie uvedeného bolo cieľom poukázať na tú skutočnosť, že napriek značnej odbornej nejednotnosti v teoretickej definícii konceptu má tento

91 KEANE, J.: *Global Civil Society?*. Cambridge University Press, 2003, s. 35–36.

92 HANN, CH. – DUNN, E.: ed. *Civil Society: Challenging Western Models*. Routledge, 1996, s. 256.

93 FOLEY, M W. – EDWARDS, B: *The Paradox of Civil Society* In *Journal of Democracy*. 1996, s. 38–52.

94 CHATTERJEE, P.: *Lineages of political society: Studies in postcolonial democracy*. Columbia University Press rozoberá vznik politickej a občianskej spoločnosti v Indii; CRANE, E.: *Civil society vs. Political society: China at a crossroads*. Washington DC: The Cato institute, pre ktorého je občianska spoločnosť sféra dobrovoľných, súkromných interakcií, kým politická spoločnosť je sférou vládnych mandátov a autorít. MONAT, J. – BEAUPAIN, T. : *The role of economic and social councils in social dialogue*. In: M. Gold (Ed.), *New frontiers of democratic participation at work* (s.73–99). Hampshire: Ashgate pojednávajú o snahách inštitucionalizovať postavenie politickej spoločnosti. ARATO A. – COHEN, J.L.: *Civil Society and Political Theory*. MIT Press hovorí o úlohe politickej spoločnosti ako o úlohe sprostredkovateľa medzi spoločnosťou občianskou a štátom., pričom spoločnosť politická je podľa nich hlboko zakorenená v spoločnosti občianskej (Cohen – Arato 1994, str. X). EDWARDS, M.: *Civil society*. Polity 2009. s. 25 etc.

95 ANHEIER, H.K.: *A Dictionary of Civil Society, Philanthropy and the Third Sector*. Routledge, 2005, s. 320.

potenciál vyvolávať stále živé diskusie a to práve z dôvodu, že viac ako teoretickým konceptom, je globálna/ občianska spoločnosť predovšetkým entita empirická, funkčná, praktická, neustávajúca, aktívna a stále sa dynamicky vyvíjajúca. Fakt, že sa tento koncept a diskusia o ňom šíri vo vyššej kvantite a kvalite stále ďalej naznačuje, že aj jeho dôležitosť exponenciálne rastie.

3.2 Globalizácia a percepcie globálnej občianskej spoločnosti

Veľmi jednoduchý, logický a jasný nexus medzi občianskou spoločnosťou a globálnou občianskou spoločnosťou urobila jedna z vedúcich predstaviteľov LSE, Profesorka Mary Kaldorová.⁹⁶ Tvrdí, že napriek tomu, že má termín 'občianska spoločnosť' dlhú evolúciu a jeho súčasný význam vychádza aj z jeho historického poňatia, kontext, v ktorom dnes figuruje, sa zásadne líši od toho minulého. Jednoducho povedané, to, čo je dnes nové na koncepte 'občianskej spoločnosti' je globalizácia. Občianska spoločnosť už viac nie je pripútaná k hraniciam teritoriálneho štátu.⁹⁷

Globalizáciou možno rozumieť proces neustáleho zvyšovania vzájomnej prepojenosti medzi spoločnosťami tak, že udalosti dejúce sa na určitom teritóriu majú stále väčší vplyv na spoločnosti a ľudí na inom, viac či menej vzdialenom teritóriu.⁹⁸ Globalizovaný svet je ten, ktorého politické, sociálne, kultúrne a ekonomické deje sa stávajú navzájom prepojené, ovplyvňované, často navzájom závislé, či dokonca kauzálne. Tieto deje možno všeobecne rozdeliť do troch skupín: sociálne, ekonomické a politické, pričom masový rozvoj informačných technológií a komunikačných prostriedkov v každej z nich masívne akceleroval rozsah globalizačného vplyvu. Internet, celosvetové televízne a rádiové vysielanie, telekomunikačné služby, globálne printové, či iné médiá a 'revolúcia' v ich rozvoji ultimatívne ovplyvnili dosah nielen občianskej spoločnosti na globálne témy.

Po detailnom výskume je možné uviesť päť verzií konceptu globálnej občianskej spoločnosti podobne, ako ich sumarizuje a prezentuje Mary Kaldorová. Prvé dve z nich sú derivované z klasickej alebo tradičnej verzie myšlienok o občianskej spoločnosti, ďalšie tri sa vzťahujú na súčasnejšie perspektívy, ktoré skloňujú výraz globálna občianska spoločnosť novými spôsobmi.

'*Societas civilis*' je najstaršou verziou a hovorí o tvorbe štátu, ktorého základom je stabilný právny poriadok, civilizovanosť a spoločnosť, ktorá zakazuje, či redukuje násilie v ľudských vzťahoch v rámci hraníc vlastného štátu. Cieľom '*societas civilis*' je bezpečná, nenásilná spoločnosť. Predpokladom je, že takáto '*societas civilis*' potrebuje štát s verejným monopolom na legitimizáciu donucovacích prostriedkov. Na základe takejto tézy teda občianska spoločnosť od štátu byť oddelená nemôže, naopak, oddeľuje sa len od spoločností necivilizovaných a vojny. Za nedostatok je tu možné považovať neexistenciu kosmopolitného poriadku alebo akéhosi svetového štátu, ktorý by uvedený monopol dokázal garantovať a aplikovať globálne. Predzvesťou globálnej vlády, či globálnej governmentality je vytvorenie súboru medzinárodného

96 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s. 189.

97 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s. 189.

98 BAYLIS, J. – SMITH, S. – OWENS, P.: *The Globalization of World Politics*. Oxford University Press, 2011, s. 636.

humanitárneho práva, medzinárodného súboru ľudských práv a slobôd, ustanovenie Medzinárodného trestného tribunálu, expanzia medzinárodných mierových síl, ktorých ideu opísal aj Immanuel Kant ako univerzálnu občiansku spoločnosť v zmysle kosmopolitného právneho poriadku, ktorý je garantovaný medzinárodným právom, zmluvami a inštitúciami.⁹⁹ Absencia prepracovanej siete globálnych inštitúcií, prípadne jedného 'svetového štátu' môže byť znakom nekompletnosti a nie vždy efektívnej činnosti globálnej občianskej spoločnosti.

'Buržoázna spoločnosť' (*Bürgerliche Gesellschaft*) je identifikovaná s komerčnou víziou občianskej spoločnosti elaborovanou mysliteľmi škótskeho osvietenstva ako Adamom Smithom a Adamom Fergusonom, ktorí tvrdili, že vznik komerčnej/trhovej spoločnosti so sebou priniesol aj vznik takých jedincov, ktorí sú nevyhnutnou podmienkou existencie občianskej spoločnosti. Cieľom tejto spoločnosti je vzostup trhovej spoločnosti ako podmienky pre garanciu osobnej slobody a pre rovnováhu medzi štátom a trhom. V súčasnosti je sem možné zaradiť už spomínaných vedcov, Johna Keana a Ernesta Gellera. „*Prenesené do globálneho úrovně, občianska spoločnosť môže byť viac alebo menej priravňovaná ku 'globalizácii zdola' – ku všetkým tým aspektom globálneho rozvoja vo vnútri a mimo štátu a medzinárodných politických inštitúcií vrátane transnacionálnych korporácií, migrácie zahraničných investícií, globálnej kultúry etc.*“¹⁰⁰

'Aktivistická verzia' je akýmsi nástupcom disidentských hnutí v strednej a východnej Európe 80. rokov 20. storočia. V tejto perspektíve je možné sa odvolať na aktívny prístup k občianstvu, rastúcu občiansku samoreguláciu a organizáciu mimo formálnych politických kruhov, prostredníctvom ktorých je následne možné vyvolávať politický tlak, či už na úrovni národnej alebo globálnej. Cieľom je získanie vplyvu, samotné ovplyvnenie vecí verejných, ideálne vecí globálnych. Národná, regionálna, náboženská alebo iná identita nie je zásadná, pre aktivistov je zdieľaný kozmopolitizmus dôležitejší. Znovu, prenesené do globálnej úrovne, zameranie je tu na Habermasovu verejnú sféru 'transnacionálnej siete aktérov na presadzovanie konkrétnych záujmov', akými sú organizácie typu Greenpeace alebo Amnesty International, globálne sociálne hnutia, revolučné hnutia, organizácie ľudsko-právnych alebo environmentálnych aktivistov, či teoretikov.

'Neoliberálna verzia' zas môže byť vnímaná ako nástupca verzie 'buržoáznej spoločnosti' aktualizovaná a modernizovaná tak, aby reflektovala súčasné formy kapitalistickej globalizácie. Týka sa rozšírenia voľného obchodu a minimálne regulovaného trhu ako najlepšieho spôsobu podpory činnosti občianskej spoločnosti, ktorá je tu ponímaná ako sféra súkromných/ mimovládnych iniciatív a aktivít. Cieľom je tu rozšírenie 'západných' liberálnych hodnôt, ich osobitná globalizácia. V zmysle tejto definície pozostáva občianska spoločnosť zo života v asociáciách a združeníach – v neziskovom, dobrovoľnom, treťom sektore, ktorý sa snaží nielen o obmedzenie štátnej moci, ale taktiež o poskytnutie určitého zastúpenia funkcií, ktoré má primárne plniť štát najmä v oblasti zdravotníctva a sociálneho systému. Túto definíciu je možné asi najjednoduchšie preniesť na globálnu úroveň, pričom asociácie a združenia

99 KANT, I.: *Idea For A Universal History With A Cosmopolitan Purpose*. 1824. Cambridge University Press. 1991, s. 41–53.

100 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s. 15.

poskytujú istý politický a sociálny protipól voči procesu globalizácie chápanej ako ekonomická globalizácia, liberalizácia, deregulácia a vzrastajúca mobilita kapitálu a tovaru. Pri absencii 'svetového štátu' zoskupenia mimovládnych organizácií vykonávajú funkcie potrebné na zmiernenie dopadov ekonomickej globalizácie.¹⁰¹ Takáto neoliberala vzia je spájaná aj s „koncom dejín“ teoretikov, akým je Francis Fukuyama a iných, ktorí vidia vzrastajúcu globálnu občiansku spoločnosť (homogenizáciu ľudstva) cez prizmu svetového triumfu liberálneho kapitalizmu.

Poslednou je 'postmoderná verzia' globálnej občianskej spoločnosti. Zhodne s postmodernou filozofiou zdôrazňuje pluralitu, rôznorodosť, ale aj toleranciu. Postmoderné náhľady so svojim dôrazom na prelom tradičných atribútov novodobej súčasnosti môžu voči konceptu globálnej občianskej spoločnosti pôsobiť nepriateľsky. Napriek tomu je však pre mnoho postmoderných teoretikov, ako napríklad Zygmunda Baumana globalizácia akcelerátor postmoderných tendencií. Aktuálna masívna migrácia ľudí, vzájomné prelinanie sa jednotlivých kultúr, destabilizácia národných štátov a iné následky modernej doby vytvárajú svet poznačený, okrem iného, aj snahou o všeobecné pochopenie, prípadne akceptáciou rozdielov. Napriek existencii obrovských, multikultúrnych rozdielov, ktoré častokrát vedú na jednej strane k fanatickým sporom a vzniku veľmi extrémne naladených fundamentalistických skupín, na druhej strane sa tu vynára aj spoločná globálna kultúra podporovaná medzinárodným turizmom, cestovaním a komunikáciou. V postmodernom pohľade môže človek hovoriť o pluralite globálnych občianskych spoločností prostredníctvom rôznych globálne organizovaných skupín. Sem možno zaradiť tak náboženské skupiny so širokým vplyvom ako islam, či kresťanstvo v ich rôznych frakciách, ako aj širokú škálu športových organizácií, prípadne siete ľudsko-právnych organizácií. Každá má svoju vlastnú charakteristiku, dáva dôraz inému javu a skutočnostiam a spory, či konflikty medzi nimi a vo vnútri nich sú neoddeliteľnou súčasťou ich existencie. Všetky sú však víziou globálnosti a globálnej občianskej spoločnosti. Postmodernisti zdôrazňujú dôležitosť rôznych identít, národných, náboženských, kultúrnych, ako aj početnosť takto rozličných identít ako podmienku globálnej občianskej spoločnosti.¹⁰²

Cieľom uvedenej podkapitoly bolo na jednej strane prezentovať, v ako široko nastavenom spektre je možné s konceptom globálnej občianskej spoločnosti pracovať. Na druhej strane tiež bolo s pomocou uvedeného výskumu cieľom určiť ten najvhodnejší náhľad na ďalšiu, hlbšiu analýzu problematiky tejto práce. V rámci transformácie z občianskej spoločnosti do jej globálnych podôb je nutné určiť a pomenovať niekoľko faktorov/ menovateľov, ktoré neskôr pomôžu zúžiť optiku náhľadu na skúmaný jav. Pokiaľ je skúmaným javom vplyv, ktorý dokáže vyvinúť globálna občianska spoločnosť na medzinárodnú mierovú politiku, bolo by nedôvodné pracovať napríklad s postmoderným náhľadom na globálnu občiansku spoločnosť, nakoľko ten nezachytáva komplexne tie faktory, ktoré sú práve pre túto tému zásadné. V postmoderne ide aj o zdôraznenie

101 V zmysle ustálenej definície podľa Únie medzinárodných asociácií je mimovládnu organizáciou právne konštituovaná organizácia tvorená súkromnými osobami alebo organizáciami bez účasti alebo reprezentácie akejkoľvek vlády. Termín vznikol na pôde OSN a obyčajne sa vzťahuje na organizácie nekonvenčného ziskovo orientovaného charakteru. Môžu existovať na lokálnej, regionálnej, ale aj medzinárodnej úrovni.

102 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s.16.

identity, rôznorodosť, o konflikt a zmierenie, toleranciu, variabilitu a mnohé iné, ktoré síce sú normatívne aplikovateľné, no funkčne a empiricky s témou nesúvisia priamo. Taktiež, neoliberalná verzia, ktorá síce poníma občiansku spoločnosť ako súbor asociácií, združení, čo by bolo kompatibilné s ďalším výskumom, ale menovateľom sú tu ekonomické procesy, ktoré opakovane s témou práce nesúvisia priamo.

3.3 Globálna občianska spoločnosť – charakteristické znaky, definícia, vplyv

Optika, cez ktorú ďalej nazeráme na funkcionálnosť globálnej občianskej spoločnosti sa bude najviac približovať aktivistickej verzii skúmaného konceptu. Tak, ako nás aj analýza genézy samotnej občianskej spoločnosti priviedla k udalostiam konca 80. rokov 20. storočia vo východnej a strednej Európe, aktivistická perspektíva je najbližšie k verzii konceptu globálnej občianskej spoločnosti, ktorá sa vyvinula práve z udalostí v tomto regióne. Aktivistická optika je o politickej emancipácii. Je o splnomocnení jednotlivcov a rozširujúcej sa, silnejúcej demokracii, aktívnej občianskej participácii a autonómii. Jej menovateľom je existencia globálnej verejnej sféry – globálneho priestoru, kde komunikácia neprebíha inštrumentálnou formou, kde existuje sieť transnacionálnych aktérov, globálnych sociálnych hnutí s rôznym zameraním: ľudsko-právnym, environmentálnym, humanitárnym etc. Zásadným elementom je tu prítomnosť medzinárodných médií, prostredníctvom ktorých sa kampane aktérov dostávajú do pozornosti čo najširšieho spektra prijímateľov a stávajú sa globálnymi. Cieľom je presadzovanie konkrétnych záujmov a ovplyvnenie konkrétnych skutočností v rámci globálnej verejnej sféry.¹⁰³

Charakteristické znaky

Globálna občianska spoločnosť v tomto kontexte teda zahŕňa občianske aktivity, ktoré: **(1) majú záber na globálne rezonujúce témy, (2) vyžadujú cezhraničnú komunikáciu, (3) majú globálnu organizáciu, (4) pracujú na báze supraterritoriálnej solidarity.** Všetky tieto atribúty sú navzájom prepojené. Jednotlivé formy občianskej spoločnosti môžu mať globálny charakter len v jednom alebo aj niekoľkých ohľadoch. Ako príklad tu môžeme uviesť skupinu aktivistov na lokálnej úrovni, ktorí sa snažia o intenzívnejšiu politizáciu globálneho problému klimatických zmien. Takáto skupina je súčasťou globálnej občianskej spoločnosti, napriek tomu, že asociácii chýba cezhraničná organizácia a môže skutočne zriedkavo komunikovať so zahraničnými občianskymi zoskupeniami podobného zamerania. Obrátene, globálne cezhraničné siete aktivistov sa môžu mobilizovať v prospech lokálneho problému.¹⁰⁴ Nevyvráteným zostáva, že z dôvodu rozvoja globálnych komunikačných prostriedkov, prepracovanejšej globálnej organizácii, intenzívnejšej supraterritoriálnej solidarite medzi ľuďmi a stále viac rezonujúcim globálnym témam sa dnes občianske aktivity odputávajú od teritoriálneho konceptu vzťahu národný štát – spoločnosť.

103 KALDOR, M.: *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, s. 15.

104 Napríklad mobilizácia globálnej občianskej spoločnosti v prípade rekonziliácie pomerov v Rwande po genocíde obyvateľstva v roku 1994. USAID/Rwanda. *Civil society in Rwanda: Assessment and Options*. Dostupné na internete: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnacm181.pdf

Globalizácia však so sebou neprináša len explicitné benefity. Šírenie liberálnych hodnôt, proklamácia demokracie, multikulturalizmus sa nestretáva s pozitívnym ohlasom najmä v iných ako 'západne' orientovaných kultúrach. Tento jav je v praxi často sprevádzaný prehľbovaním nerovností, poukazovaním na ekonomické, sociálne rozdiely, novými bezpečnostnými hrozbami a novými formami násillia a kriminality. Globálna občianska spoločnosť preto pre aktivistov znamená aj priestor pre civilizovanie globalizačných procesov a zmiernovanie ich dopadu. Existujú názory, že súčasťou globálnej občianskej spoločnosti sú aj skupiny aktivistov, ktorí nepropagujú mier, demokraciu, či ľudské práva a iné v súčasnosti pozitívne vnímané a progresívne globálne témy. Existujú názory, že tento koncept zahŕňa aj skupiny proklamujúce násillie, radikalizmus, vrátane skupín explicitne hlásajúcich sa k podpore teroristických aktivít, či dokonca k fašizmu a neonacizmu.¹⁰⁵ Dôvodom je, že mnohé z nich taktiež spĺňajú kritériá globálnej rezonujúcej tematiky, globálnej organizácie, cezhraničnej komunikácie, dokonca aj istej supraterritoriálnej solidarity. Z nášho pohľadu však s uvedeným nemožno súhlasiť, nakoľko tieto skupiny nespĺňajú ďalšie základné atribúty globálnej občianskej spoločnosti, a tými sú **(5) civilizované, legálne a legitímne aktivity**. Pokiaľ by aj bolo možné a logické zahrnúť ich do skupín, združení, či organizácií tvoriacich 'globálnu spoločnosť', termín 'občianska spoločnosť', z latinčiny 'societas civilis' svojou povahou vylučuje spoločnosť takú, ktorá nekorešponduje s adjektívom 'civilis', teda občiansky, ale aj civilný, civilizovaný, nevojenský, striedmy, vecný, vzťahujúci sa nie na trestnoprávne ale občianskoprávne vzťahy a činy.¹⁰⁶

Definícia

Vychádzajúc z vyššie uvedenej analýzy normatívneho rámca konceptu, ako aj z jeho historickej genézy **globálnu občiansku spoločnosť definujeme ako priestor, v ktorom sa jednotlivci, skupiny, združenia a organizácie dobrovoľne spájajú s cieľom a.) posilniť demokratizáciu svetovej politiky, b.) diskutovať a politizovať témy, ktoré intenzívne vplývajú na globálnu sociálnu, environmentálnu, bezpečnostnú, ale aj ekonomickú sféru a c.) ovplyvňovať medzinárodné politické rozhodnutia a právne normy z pozície nachádzajúcej sa mimo formálnych politických inštitúcií.**

105 SCHOLTE, J.A.: Global Civil Society: Changing the World? In: SCHOLTE J.A. CSGR Working Paper No. 31/99, [online]. 1999 [cit. 2018-04-06]. Dostupné na internete: https://www.unicef.org/socialpolicy/files/Global_Civil_Society_Changing_the_World.pdf

106 Znaky ako legálnosť a legitímnosť môžu byť spochybňované argumentom, že ani disidentské hnutia strednej a východnej Európy, ktoré sme v predchádzajúcich častiach uviedli do globálnej občianskej spoločnosti sa v aktivitách nezlučovali s vnútroštátnymi predpismi vtedajšieho politického režimu, no disidentské hnutia konali legálne a legitímne z pohľadu medzinárodného práva. Tým, kto nekonal v súlade s právom a v súlade s ratifikovaným Záverečným aktom Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe z roku 1975 bol práve vtedajší politický establišment.

Vplyv

Tak, ako pri skúmaní vplyvu iných subjektov medzinárodných vzťahov, aj pri skúmaní vplyvu, ktorý dokáže generovať globálna občianska spoločnosť je nutné určiť a pomenovať niekoľko javov, ktoré sú súhrnne schopné vyvolať žiadané implikácie a cieľový efekt. Jednoducho povedané, na to, aby boli aktivity globálnej občianskej spoločnosti efektívne a úspešné, aby bola svojou činnosťou schopná ovplyvňovať dianie na medzinárodnej scéne, musí splniť niekoľko podmienok: a.) *musí byť legitímnou morálnou autoritou* b.) *musí mať kapacitu byť profesionálnou vedeckou autoritou*.

Aby sa konkrétny subjekt v rámci globálnej občianskej spoločnosti stal legitímnou morálnou autoritou je nutné naplniť podmienku reprezentácie určitého 'verejného záujmu' alebo 'všeobecného dobra'.¹⁰⁷ Nakoľko definovať verejný záujem v tomto kontexte nie je jednoduché, budeme vychádzať z prepozície, že pokiaľ sa jedná o proklamáciu súkromných záujmov združení, spoločností, či organizácií a je možné ju identifikovať s presadzovaním súkromných ekonomických či politických cieľov, takáto aktivita stráca na morálnej autorite, znižuje sa jej kredibilita a dôveryhodnosť. Na to, aby subjekt splnil danú podmienku, jeho aktivita by sa mala týkať záležitosti nie len vo verejnom záujme, ale často aj v záujme globálnom. Čo sa týka legitimacy konania, v zmysle širšie postavenej liberálnej paradigmy, medzinárodné organizácie, národné štáty a spoločnosť vo všeobecnosti majú tendenciu predpokladať, že čím väčšia je participácia aktérov globálnej občianskej spoločnosti na riešení globálnych problémov, tým sa zvyšuje legitimita týchto riešení.¹⁰⁸ Takáto situácia sa dosahuje lepšie v prípade, keď je zachovávaná autonómia občianskej spoločnosti a je ustanovený efektívny kanál pre komunikáciu politických a iných cieľov.

V každom prípade, to, že sa aktéri globálnej občianskej spoločnosti stanú legitímnou morálnou, rešpektovanou autoritou nie je jediným kritériom ich vplyvu, či dokonca úspechu. Ten je paralelne podmienený ich kapacitou vystupovať aj ako profesionálna vedecká autorita. Pre uvedenie príkladu je možné spomenúť organizácie ako Amnesty International, Human Rights Watch alebo Lawyer Committee for Human Rights, ktoré v rámci okruhu svojej činnosti v oblasti ľudských práv a slobôd vystupujú ako autorita, ktorá v istých medzinárodne rešpektovaných kruhoch vyslovene definuje, ktoré konanie porušením ľudských práv je, a ktoré konanie ním nie je. Iné skupiny, organizácie, či dokonca štáty môžu disponovať informáciami, prípadne ich publikovať a inak s nimi narábať, no len v prípade, že organizácia typu Amnesty International alebo Human Rights Watch 'legitimizuje' takúto informáciu, je ďalej medzinárodným spoločenstvom vnímaná ako korektná. Taktiež zhromažďovanie informácií a ich ďalšie spracovanie podlieha v oboch menovaných organizáciách komplikovaným a striktným procesom. Amnesty International nepracuje s informáciou, ktorá by nebola overená minimálne tromi priamymi zdrojmi a ďalej ju nešíri, pokiaľ ju neverifikuje centrála organizácie v Londýne. HRW postupuje podobne pri procese

107 FLORINI, A.M. a kol.: *Third Force, The Rise of Transnational Civil Society*. Carnegie Endowment, 2000.

108 WEISS, T a kol.: *The Rise of Non-State Actors in Global Governance, Opportunities and Limitations*. [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné na internete: <http://acus.org/wp-content/uploads/2013/11/gg-weiss.pdf>

zhromažďovania informácií, no ich šírenie je strategicky podmienené vyvolaním väčšej mediálnej pozornosti. Mnoho západných vlád vrátane USA a Nemecka využívajú pri koncipovaní vlastných ľudskoprávných dokumentov a správ výstupy z výročných, ale aj iných správ týchto organizácií takmer doslovné.¹⁰⁹

Nakoľko aktéri globálnej občianskej spoločnosti nedisponujú represívnym aparátom, ani ekonomicky produktívnym aparátom, ich vplyv stojí výlučne na ich 'soft' nástrojoch – autorite a legitimitě – na legitímnej autorite morálnej a na legitímnej autorite profesionálno-vedeckej. Práve tou sa snažia operovať, zjednodušene povedané, tak, aby presvedčili iných aktérov štátnych alebo neštátnych o oprávnenosti konania svojho alebo v prípade, že sami oprávnení konať nie sú, urgujú na konanie aktérov, ktoré v danej veci oprávnení a schopní konať sú.¹¹⁰

4. Globálna občianska spoločnosť a medzinárodný trestný súd – prípadová štúdia

4.1 Úloha a vplyv globálnej občianskej spoločnosti na ustanovenie medzinárodného trestného súdu: dôvody a stimuly jeho vzniku

Myšlienka ustanovenia jedného permanentného medzinárodného súdu s trestnoprávnou jurisdikciou bola po prvýkrát uvedená po II. svetovej vojne Rezolúciou Valného zhromaždenia Organizácie spojených národov (ďalej aj ako „OSN“) č. 260 z 8. decembra 1948, kedy bol prijatý Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy.¹¹¹ Počas nasledujúcich ôsmich dekád bolo medzinárodné spoločenstvo svedkom množstva rozsiahlych konfliktov s katastrofálnymi humanitárnymi dôsledkami. Vysoko očakávaná realizácia pôvodného plánu však prišla až 1. júla 2002, nadobudnutím účinnosti Rímskeho Štatútu. Tento dokument bol prijatý 17. júla 1998 ako právny základ pre vytvorenie Medzinárodného trestného súdu s permanentným sídlom v Haagu (International Criminal Court, ďalej aj ako „MTS“). Medzinárodný trestný súd je prvým svetovým orgánom s univerzálnou, hybridnou jurisdikciou zameraný na trestné stíhanie fyzických osôb, páchatel'ov najzávažnejších medzinárodných zlo-

109 FLORINI, A.M. a kol.: *Third Force, The Rise of Transnational Civil Society*. Carnegie Endowment, 2000, s. 188.

110 V medzinárodných vzťahoch, rovnako ako aj v časti literatúry o transformácii konfliktov je možné nájsť rozdelenie medzi "hard power/ tvrdými" a "soft power/ mäkkými" silami/ nástrojmi politiky, ktoré bolo uvedené Josephom Nye (2004). Oba termíny sú používané hlavne prívržencami realistickej školy medzinárodných vzťahov. Tvrdými nástrojmi sa rozumejú nástroje príkazu, donútenia, použitie silových riešení. Koncept 'cukor a bič', ktorý bude ďalej v práci spomínaný, je tiež blízko spätý s týmto prístupom. Soft power politika znamená schopnosť ovplyvniť iného aktéra rôznymi, zvyčajne nemateriálnymi prostriedkami. Táto je v teórii často spájaná s prostriedkami, ktorými operujú aktéri občianskej spoločnosti. Zasahujúci sa tu snaží o presvedčenie strán, nie ich donútenie na určité opatrenie s použitím symbolických prostriedkov, akými sú napríklad prestíž, autorita a rešpekt. Pozri bližšie: Miall – Ramsbotham – Woodhouse, 1999; Nye, 2004.

111 Predhovor Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídy: „Uvedomenie, že genocída spôsobila ľudstvu vo všetkých obdobiach dejín veľké straty a v presvedčení, že k oslobodeniu ľudstva od tak odpornej metly je nevyhnutná medzinárodná spolupráca“.

činov ako zločin genocídy, zločinov proti ľudskejšti, vojnových zločinov a agresie.¹¹² Zámerom vytvorenia tejto stabilnej a stálej inštitúcie bolo spravodlivo potrestať osoby zodpovedné za spáchané násilnosti a tiež poukázať na to, že neexistuje nerozhodnosť a strach medzinárodného spoločenstva čeliť potenciálnym budúcim páchatelom medzinárodných trestných činov. Za hlavnú motiváciu je možné označiť neschopnosť povolaných autorít konať a poskytnúť uspokojivú reakciu na medzinárodné zločiny spáchané v priebehu 20. storočia, no taktiež poburujúci počet činov, ktoré zostali a stále zostávajú nepotrešané práve z dôvodu komplikovanosti, nejednotnosti vnútroštátnych trestnoprávných predpisov, no mnohokrát aj z dôvodu neochoty a nevôle konať zo strany štátu.

Ako bolo uvedené, myšlienka bola vyjadrená už v roku 1948, no vlastné znovu oživenie konceptu ustanoviť jeden stály, medzinárodný súd prišlo v roku 1989, keď Trinidad a Tobago vyjadrilo potrebu riešiť problematiku medzinárodného obchodu s drogami.¹¹³ Valné zhromaždenie OSN poverilo Medzinárodnú Právnu Komisiu/ International Law Commission (ďalej aj ako "ILC") vypracovaním projektu: funkcií, jurisdikcie, kompetencií, ako aj predbežného návrhu Rímskeho Štatútu. V roku 1993 prizvala ILC štáty na pripomienkové konanie k jeho prvému konceptu a v roku 1994, neštandardne rýchlo ukončila svoju činnosť a vyzvala štáty na pristúpenie k dopracovanému návrhu. Napriek tomu, že niektoré európske a karibské štáty podporovali myšlienku založenia súdu v čo najkratšom časovom období, iní členovia Valného zhromaždenia OSN váhali. Zo zástupcov štátov bola vytvorená ad hoc komisia, ktorá mala za úlohu opätovne preskúmať predložený návrh.¹¹⁴ O rok neskôr bola táto ad hoc komisia pretransformovaná na oficiálnu prípravnú komisiu (ďalej aj ako "PrepCom"). Na konci roku 1996 bolo po dosiahnutí kompromisu dovtedy nejednotných štátov pevne a nemenne stanovené obdobie a miesto konania konferencie: Rím, leto roku 1998.

V rokoch 1993 – 1996 bolo možné sledovať vznik skupiny spoločne zmýšľajúcich štátnych delegátov,¹¹⁵ silne podporovaných niekoľkými mimovládnyimi organizáciami, ktorých cieľom bolo promptné založenie súdu.¹¹⁶ Oponentov tohto spolku však tvorili stáli členovia Bezpečnostnej rady OSN a členovia Hnutia nezúčastnených krajín rovnako jednotne neochotných podporiť nezávislý súd s nadnárodnými prá-

112 Článok 5 Rímskeho Štatútu.

113 NOONE, G. P. – MOORE, W. D.: An introduction to the International Criminal Court. In: *Naval Law Review*, s. 112.

114 CRAWFORD, J.: *The Work of the International Law Commission*. Oxford University Press. 2002, s. 24.

115 Zoznam štátov bezprostredne podporujúcich založenie ICC: Andorra, Argentína, Austrália, Rakúsko, Belgicko, Benin, Bosna-Hercegovina, Bruneji, Bulharsko, Burkina Faso, Burundi, Kanada, Čile, Kongo (Brazzaville), Costa Rica, Chorvátsko, Česká republika, Dánsko, Egypt, Estónsko, Fínsko, Gabon, Georgia, Nemecko, Ghana, Grécko, Maďarsko, Írsko, Taliansko, Jordán, Litva, Lesotho, Lichtenštajnsko, Lotyšsko, Luxemburg, Malawi, Malta, Namíbia, Holandsko, Nový Zéland, Nórsko, Filipíny, Poľsko, Portugalsko, Kórejská republika, Rumunsko, Samoa, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Slovenská republika, Slovinsko, Solomonove ostrovy, Južná Afrika, Španielsko, Swaziland, Švédsko, Švajčiarsko, Trinidad a Tobago, Veľká Británia, Venezuela a Zambia (Schabas, 2004, s. 16).

116 SCHABAS, W. A.: *An Introduction To The International Criminal Court*. Cambridge University Press. 2004, s. 481.

vomocami.¹¹⁷ V roku 1995 niekoľko mimovládnych organizácií monitorujúcich komunikáciu Valného zhromaždenia OSN a ILC vytvorilo Koalíciu pre Medzinárodný trestný súd (ďalej aj ako "CICC"). Hlavným cieľom CICC bolo obhajovať, podporiť a dopomôcť k ustanoveniu efektívneho a spravodlivého medzinárodného trestného súdu. Táto iniciatíva postupne prerástla do skupiny viac ako dvoch a pol tisícky občianskych združení, skupín, spoločenstiev, koalícií a mimovládnych organizácií, ktoré svojou koordinovanou činnosťou, napriek veľkým diverzifikáciám v pôvodných zameraniach a základoch značnou mierou ovplyvnili vznik súdu.

V súčasnosti je CICC jedným z najrozsiahljších partnerstiev spoločností vo svete zahŕňajúcich organizácie občianskej spoločnosti z viac ako 150 krajín. Je tiež vedúcim telesom v globálnom boji proti medzinárodným trestným činom genocídy, vojenským zločinom, zločinom proti ľudskosti, agresie, presadzujúce myšlienku rešpektu k ľudským právam a spravodlivosti. Jej predsedom je bývalý Generálny tajomník OSN a laureát Nobelovej ceny za mier, Kofi Annan. Koalícia stála v čele globálneho úsilia občianskej spoločnosti o vytvorenie Medzinárodného trestného súdu a momentálne sa podieľa na zabezpečovaní jeho efektivity, nezávislosti, ako aj dostupnosti a vynútiteľnosti noriem medzinárodného práva. Zároveň sa snaží o promptné reakcie k čoraz naliehavším výzvam lokálneho a regionálneho rozvoja. CICC koná od počiatku v rámci všetkých aspektov a dimenzií súdu, spolupracuje so širokým spektrom národných vlád, OSN, ako aj s ďalšími inštitúciami a medzivládnyimi organizáciami, ktoré sú zapojené do siete medzinárodného justičného systému. Prostredníctvom tohto striktno koordinovaného globálneho partnerstva je hlavnou úlohou CICC dohliadať na to, aby bola pre obeť najzávažnejších zločinov dosiahnuteľná spravodlivosť. Prípad založenia Medzinárodného trestného súdu je možné označiť ako výsledok vplyvu globálnej občianskej spoločnosti a úlohu CICC v kooperácii jednotlivých štátnych aktérov za primárnu pri vzniku tohto jedinečného súdu.

4.2 Aktéri globálnej občianskej spoločnosti participujúci na založení Medzinárodného trestného súdu v Haagu

Organizácie zamerané na ochranu ľudských práv

Organizácie zamerané na ochranu ľudských práv sú svojím zastúpením v koalícií obzvlášť prevládajúce. Po desaťročia trvajúcich prácach na budovaní komplexného medzinárodného systému na ochranu ľudských práv a slobôd na regionálnej, ako aj globálnej úrovni si experti na túto problematiku začali uvedomovať, že zatiaľ čo koncepcia hmotného práva na ochranu ľudských práv a slobôd dostáva jasný rámec, rozsah ich porušení vo svete nemá klesajúci charakter. „Boj proti beztrestnosti“ sa stalo hlavným mottom jednotlivých iniciatív. Skúsenosti v mnohých Latinsko-Amerických a iných krajinách však napriek prechodu na demokratický systém vlády poukazovali na fakt, že nie len právne, ale taktiež sociálne, psychologicky a politicky je stíhanie medzinárodných zločincov z minulých režimov veľmi zložitá.

117 Medzi hlavných oponentov prijatia Rímskeho Štatútu patrili: USA, Čína, Líbya, Sýria, Irak, Irán.

Idea založenia permanentného, nezávislého medzinárodného trestného súdu sa pre ľudskoprávne organizácie stala v danom čase jednou z dominantných. Ad hoc tribunály v Norimbergu, Tokiu, ale aj Juhoslávii a Rwande boli na jednej strane považované za vzory, na ktorých by bolo možné ideologicky, ale aj hmotnoprávne postaviť jurisdikciu spoločného stálego súdu.¹¹⁸ Na strane druhej však boli mnohými aktérmi považované za spolitizované a kritizované za politickú selektívnosť práve z dôvodu, že ich ustanovenie bolo v moci len niekoľkých štátov, primárne z radov permanentných členov Bezpečnostnej rady OSN, pričom sa trestné stíhania viedli len v niekoľkých vymedzených situáciách. Mnoho kritiky bolo vyslovenej z radov profesionálnych medzinárodných právnikov, politikov, ale aj akademikov a žurnalistov z dôvodu nízkej efektivity tribunálov, nepružného konania, nehospodárnosti, teda vysokých nákladov na ich funkcie, ktoré muselo znášať celé medzinárodné spoločenstvo v rámci OSN. Funkciami tu máme na mysli aj náklady na vyšetrovacie úkony, zabezpečenie dôkazov, personálne náklady pre medzinárodné tímy vyšetrovateľov vrátane cestovných nákladov a iných funkčných nákladov často vynakladaných roky po tom, ako sa skutky považované za trestné stali. Procesné pravidlá boli skostnatené, byrokratické a skutočne často zabraňovali promptnej reakcii, ktorá by bezprostrednému ohrozeniu mieru a bezpečnosti v danej situácii zabránila.¹¹⁹ Opatrný a časovo náročný legislatívny, ale aj politický postup k založeniu permanentného súdu bol preto legitímnou súčasťou medzinárodných rokovaní, nakoľko sa pri nich skutočne vychádzalo z reálnych skúseností z fungovania uvedených Ad hoc tribunálov.

Všetky kľúčové globálne organizácie presadzujúce ochranu ľudských práv a základných slobôd zahŕňajúce Amnesty International, Human Rights Watch, International Commission of Jurists, ako aj Federation International des Ligues de Droits de l'Homme boli do týchto rokovaní aktívne zapojené. Iné regionálne a národné organizácie ako napríklad European Roma Rights Centre, Arab Commission on Human Rights, Argentinian Asamblea Permanente de Derechos Humanos, Ligue Rwandaise pour la Promotion et la Défense des Droits de l'Homme a Cambodian Human Rights Task Force zohrali v uvedenej iniciatíve taktiež zásadnú úlohu. Okrem nich sa do boja o zefektívnenie vyvíjania noriem medzinárodného trestného práva vo forme permanentného súdu zapojili akademici z oblasti ľudských práv, právnici špecializovaní v ľudsko-právnej oblasti, či iní, individuálni aktivisti. Nakoľko v minulosti neexistovala podobná inštitúcia, dokonca ani tradícia, či všeobecná vôľa, ustanovenie medzinárodného trestného súdu s kompetenciou stíhať fyzické osoby a nie štáty v prípade porušenia medzinárodnoprávnej trestnej legislatívy samozrejme vyžadovalo okrem iného, nie jednoduché zjednotenie názorov na problematiku tak zo strany legislatívnej, ako aj politickej.

118 SCHABAS, W. A.: *An Introduction To The International Criminal Court*. Cambridge University Press. 2004, s. 481.

119 Pre uvedenie iného príkladu z minulosti, kritika Norimberských procesov okrem iného, v prvom rade vyzdvihovala fakt, že proces bol legálne založený na ex post facto princípe, ktorý hrubo porušil zvykové právo, ako aj medzinárodné dohody. Ide o princíp, na základe ktorého nie je možné stíhať, dokonca ani považovať za trestný taký čin, ktorý v čase jeho spáchania trestným nebol ani podľa vnútroštátneho, ani podľa medzinárodného práva. Ďalšími negatívnymi faktami sú nedostatok procesných pravidiel v Charte, žiadna možnosť odvolania sa voči rozsudku, nedostatočná ochrana práv obvineného a všeobecne rozsiahle zlyhanie pri rešpektovaní základných princípov trestného práva, tak ako práva na spravodlivý proces alebo princípu nullum crimen sine lege nulla poena sine lege.

Organizácie skupín žien

Skupiny ženských organizácií, ktoré sa zapojili do Koalície boli primárne inšpirované a motivované prípadom juhoslovanského Tribunálu (ďalej aj ako „ICTY“). Vzhľadom k tomu, že aj v minulosti často poukazovali na skutočnosť, že sa počas ozbrojených konfliktov stávali práve ženy často zneužívanou, zraniteľnou skupinou, pričom sa znásilnenia stali jedným z nástrojov etnického vyhladzovania v bývalej Juhoslávii, táto problematika bola následne uvedená nie len do pozornosti Koalície.¹²⁰ Hoci štatút ICTY neobsahoval mandát s rodovým rozdelením, jeho funkcionári časom uznali, že zjavne rodovo neutrálny justičný systém logicky nemôže riešiť zločiny s rozličnými rodovými špecifikami. Na zreteľ teda boli vzaté aj niektoré z požiadaviek spomínaných skupín žien. Bol menovaný splnomocnenec pre rodové otázky v rámci úradu prokurátora Medzinárodného trestného súdu. Následne bolo rozhodnuté o povolení obetiam znásilnení svedčiť v trestnom konaní anonymne, ako aj seriózne sťahť znásilnenie ako zločin proti ľudskosti – otázka, ktorou bol prvý prokurátor MTS, Richard Goldstone, špeciálne zaujatý.¹²¹

Skutočnosť, že sa po prvýkrát kodifikovala rodová problematika do noriem humanitárneho práva spočívala v aktivite a iniciatíve žien z bývalej Juhoslávie a ich európskych podporovateľiek. Na tejto skúsenosti neskôr stávali na konferenciách v Ríme a New Yorku.

Viac globálnou skúsenosťou pre ženské skupiny možno nazvať účasť na Svetovej konferencii o ľudských právach vo Viedni roku 1993 a IV. svetovej konferencii o ženách, ktorá sa konala v Pekingu v roku 1995.¹²² Jednalo sa o konferencie, ktorých výstupom neboli záväzné medzinárodné zmluvy. V každom prípade však výzvou pre organizácie na ochranu ženských práv zostávalo prijatie vlastných progresívnych návrhov do ambiciózných finálnych deklarácií vo vyjednávaniach o ustanovenie MTS.

Zatiaľ, čo niektoré ženské skupiny, ako napríklad Equality Now boli do rokovania zapojené už od roku 1995, väčšina sa k procesu pridala až neskôr. Woman's Causus for Gender Justice sa vyformovala ako malá skupina aktivistiek pre ženské práva vo februári roku 1997 v priebehu zasadnutí PrepCom, keďže si uvedomili, že bez väčšej snahy nebudú mať rodové otázky vo vyjednávaniach adekvátne zastúpenie.¹²³ Veľmi rýchlo sa skupina rozrástla do koalície v rámci Koalície CICC s viac ako 300 členskými organizáciami v čase konania Rímskej konferencie.¹²⁴

120 STEAINS, C.: 'Gender Issues'.Negotiations, Results. 1999, s. 359.

121 SHARRATT, S. – KASCHAK, E.: Assault on the Soul: Women in the Former Yugoslavia. Haworth. Press: 1999, s. 176.

122 STEAINS, C.: 'Gender Issues'.Negotiations, Results. 1999, s. 359. GLASIUS, M.: The International Criminal Court: A Global Civil Society Achievement. Routledge, 2006, s. 186.

123 Tak ako v Pekingu a na iných fórach, feministická väčšina ženských skupín zameraná na obhajobu ženských práv na rokovaniach v New Yorku a Ríme pravidelne narážala na menšinové skupiny obhajcov „práv rodinných“. Tieto skupiny boli silne podporované Vatikánom a Arabskými štátmi a ich primárnym záujmom bolo zabrániť, aby sa do Rímskeho Štatútu dostala akákoľvek terminológia, ktorá by mohla byť interpretovaná ako zľahčovanie potratov, resp. umelého prerušenia tehotenstva.

124 GLASIUS, M.: The International Criminal Court: A Global Civil Society Achievement. Routledge, 2006, s. 186.

Mierové organizácie

Ciele menších mierových kontingentov v rámci iniciatívy pre založenie MTS boli menej jasné. Jednalo sa o zastúpenie dvoch typov mierových skupín. Prvou skupinou, reprezentovanou napríklad Nuclear Age Peace Foundation a International Association of Lawyers against Nuclear Arms boli priamy nástupcovia odzbrojovacieho hnutia z 80. rokov minulého storočia. Ich primárnym záujmom bola implementácia hrozby použitia alebo samotného použitia jadrových zbraní do charakteristických znakov vojnového zločinu. Táto iniciatíva v Ríme úspešná nebola. Druhá skupina, reprezentovaná napríklad International Alert or the Helsinki Citizens' Assembly mala korene v rovnakom hnutí, no vyvíjala sa v inom smere prostredníctvom priamej zaangažovanosti v nejadrových konfliktoch 90. rokov, pri ktorých sa civilné obyvateľstvo stalo primárnou metódou vedenia vojny. Skúmali riešenia tzv. grass-roots konfliktov, e.i. tých, ktoré sú vedené prostým ľudom, resp. masami obyvateľstva. Ďalej sa zaoberali príslušnými rezolúciami bezpečnostných orgánov na jednej strane, ako aj hlbším ľudsko-právnym prístupmi k danej problematike na strane druhej. Ich záujmy však boli v skutočnosti veľmi podobné tým, ktoré presadzovali skupiny na ochranu ľudských práv a slobôd.¹²⁵

Organizácie propagujúce ideu konceptu globálnej governmentality

Nie veľké, no veľmi aktívne skupiny, ktoré môžu byť charakterizované aj ako „global governance“ alebo skupiny pre globálnu governmentality sú angažované všeobecne v propagovaní demokratickejšieho a spravodlivejšieho globálneho poriadku.¹²⁶ V rámci rozpracovanej témy však zahŕňajú svetových federalistov, ako aj rôzne asociácie napojené na OSN, ktoré napriek podrobnému monitoringu a veľkej dávke kritiky propagujú ideu silnej OSN. Ďalej je do tejto skupiny možné zaradiť tri navzájom prepojené, čiastočne medzinárodné, čiastočne talianske organizácie so silným napojením na politické elity: Parliamentarians for Global Action, Transnational Radical Party a predovšetkým No Peace Without Justice.¹²⁷

Tieto skupiny si našli svoje miesto a prispeli k riešeniu niektorých menej sporných otázok v Štatúte. Svetoví federalisti, napríklad, zosumarizovali postavenie štátov a mimovládnych organizácií pri financovaní súdu, pričom preskúmavali skúsenosti z iných medzinárodných ad hoc tribunálov a súdov. Utvorili tak konkrétny návrh, ktorý zdôrazňoval, že napriek tomu, že sa to javí ako marginálny problém, súd nebude

125 KALDOR, M.: *The Idea of Global Civil Society*. 2003, s. 583–593.

126 V širšom slova zmysle je termín používaný na označenie všetkých predpisov, regulácií zameraných na organizáciu a centralizáciu ľudských spoločností na globálnej úrovni. Globálna governmentality – je kolektívna snaha o identifikáciu, pochopenie a riešenie celosvetových problémov, ktoré prekračujú kapacity riešenia na úrovni štátu, prípadne kombinácia neformálnych a formálnych ideí, hodnôt, procesov, konaní, politik a organizácií, ktoré napomáhajú všetkým aktérom – štátom, medzivládny organizáciám, globálnej občianskej spoločnosti a jednotlivcom – identifikovať, porozumieť a navrhnuť riešenie pre cezhraničné problémy. Je to súbor otázok, ktoré umožňujú riešiť, ako svet je, bol a ako by mohol byť ovládaný. (Weiss a kol., 2013, s. 6)

127 BENEDETTI, F. – WASHBURN, J.: *Drafting the International Criminal Court Treaty: Two Years to Rome and an Afterword on the Rome Diplomatic Conference*. 1999, s. 22.

schopný efektívnej a úspešnej činnosti bez adekvátnych finančných prostriedkov.¹²⁸ Tento návrh sa objavil viac ako rok predtým, ako štáty alebo Sekretariát OSN vytvorili akýkoľvek dokument týkajúci sa financovania súdu. Prínos tejto iniciatívy bol komentovaný a pozitívne hodnotený mnohými delegátmi počas stretnutí PrepCom.¹²⁹

Náboženské skupiny

Medzi ďalších z radov zástupcov globálnej občianskej spoločnosti možno zaradiť zástupcov cirkví a náboženských skupín, vrátane mnohých dominantných kresťanských vierovyznaní, ale taktiež Židovských, Moslimských a Budhistických federácií. Jedným z dôvodov zapojenia sa členov cirkví a náboženských skupín do iniciatívy bol fakt, že primárnym cieľom MTS nebolo len samotné potrestanie páchatel'ov medzinárodných trestných činov, ale aj ochrana, kompenzácia, či odškodnenie pre obeť a resocializácia, ak vôbec možná, pre zločincov.

Členovia týchto náboženských skupín veľmi rýchlo dosiahli konsenzus o potrebe väčšej pozemskej spravodlivosti, existujúcej popri tej večnej, božskej spravodlivosti. Ich zámerom bolo ísť nad rámec samotného potrestania, od pôvodného cieľa trestnej justície k justícií restoratívnej, a teda pomôcť uzmierniť komunity rozorvané násilím a zaviesť duchovný rozmer do projektu ustanovenia MTS. Väčšina z týchto organizácií vytvorila samostatnú koalíciu pod menom Faith-Based Caucus.¹³⁰ Táto koalícia sa zameriavala na znenie preambuly a finálnych klauzúl Štatútu tak, aby boli orientované menej politicky a viac eticky a morálne, stále v kontexte náboženskej spirituality.¹³¹

Skupiny právnikov a právnych expertov

Nakoniec, nakoľko je otázka založenia nezávislého, stáleho súdu s medzinárodnou trestnou jurisdikciou nielen otázkou iniciatívy, vplyvu a konsenzu štátnych a neštátnych aktérov, ale predstavuje vážny precedens v právnej rovine, realizácia tohto projektu vyžadovala niekoľkoročnú systematickú prácu právnych špecialistov. V zásade sa jedná o konvergenciu rôznych oblastí práva, ako medzinárodné právo verejné, vrátane medzinárodnej ochrany ľudských práv a slobôd, humanitárneho práva, dovtedy existujúcich medzinárodných trestných noriem a práva medzinárodných organizácií s prienikom do práva európskeho či národného, ako je trestné právo hmot-

128 SWEENEY, D.M.: Prospects for the Financing of an International Criminal Court. Institute for Global Policy. 1996.

129 DURHAM, H.: Women and Civil Society: NGOs and International Criminal Law. Transnational Publishers. 2004, s. 350.

130 Členovia Faith-Based Caucus: American Jewish Committee/ Jacob Blaustein Institute for the Advancement of Human Rights American Humanist Association, Baha'is of the United States, Church World Service, Evangelical Lutheran Church in America, Fellowship of Reconciliation Loretto Community, Maryknoll Office for Global Concern, National Council of Churches of Christ in the USA, The National Service Conference of the American Ethical Union, Presbyterian Church USA, Soka Gakkai International Temple of Understanding, Unitarian Universalist Association, United Methodist Church, World Council of Churches.

131 CLARK, R. S. – SLADE, T. N.: Preamble and Final Clauses. Negotiations, Results. 1999, s.421–450.

né a procesné, či pravidlá extradície. Všetky jednotlivé normy a pravidlá, národné, regionálne a medzinárodné sú v súčasnosti spoločne zjednotené v kompaktnom Rímskom Štatúte s vlastnými procesnými normami a jedinečným mandátom. Naviac sú tu zjednotené rôzne právne systémy štátov s kontinentálnou/civilnou a anglo-americkou právnou tradíciou tak, že je Štatút tvorený tzv. hybridným právnym systémom. Ten sa zakladá na hmotných, písaných normách na báze práva kontinentálneho, no v procese sa prihliada aj na precedensy a judikáty z oblasti iných medzinárodných súdov a tribunálov. Nie je teda prekvapujúce, že idea ustanovenia MTS prilákala množstvo právnych expertov, teoretikov, či ľudí z praxe, nakoľko zostaviť legitímny systém, právne vymožiteľný, efektívny a kompaktný v rámci jednej 'medzinárodnej multilaterálnej zmluvy' bolo skutočne novum v oblasti medzinárodného, nie len trestného práva. Vo fáze mobilizujúcej sa globálnej občianskej spoločnosti pre iniciatívu založenia permanentného medzinárodného trestného súdu teda právna obec nechýbala, pričom zohrala aj z legislatívneho postavenia a štruktúry súdu zásadnú úlohu.

Metódy a formy činnosti aktérov participujúcich na založení Medzinárodného trestného súdu v Haagu

Medzi hlavné aktivity organizácií, koalícií a jednotlivcov zapojených do kampaňe pre vznik Medzinárodného trestného súdu patria:

- lobbing u vládnych reprezentantov, štátnych orgánov, delegácií, misií;
- vypracovávanie expertných správ, dokumentov, podkladových materiálov, analýz, prípadne vedeckých článkov;
- zvolanie a organizácia seminárov, konferencií, odborných workshopov, diskusných panelov so zástupcami štátov, či medzinárodných organizácií;
- hľadanie a poskytovanie finančnej podpory pre mimovládne organizácie z rozvojových krajín a expertná účasť v diskusiách s nimi;
- poskytovanie špecialistov v rôznych odboroch a interných stážistov menším a chudobnejším vládnym delegáciám;
- mediálna kampaň.

Záver

Uviedli sme vymedzenie konceptu globálnej občianskej spoločnosti z teoretického hľadiska, poukázali na nejednotnosť v jeho nociónálnej interpretácii a upozornili na skutočne široké spektrum náhľadov, cez ktoré sa dá pristupovať k jeho výskumu. Z uvedeného sme abstrahovali optiku, cez ktorú je možné vo výskume globálnej občianskej spoločnosti pristupovať z hľadiska medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva. Aj vďaka čiastkovým výskumom uvedených v druhej časti bolo možné elaborovať definíciu pre pojem globálna občianska spoločnosť a vyextrahovať jej podstatné charakteristické znaky. Následne sme upriamili pozornosť na jej vplyv a dve základné podmienky, ktoré ako premenné priamo úmerne určujú intenzitu a mieru vplyvu aktérov globálnej občianskej spoločnosti.

Ako poslednú, záverečnú špecifikáciu výskumu globálnej občianskej spoločnosti, považujeme za podstatné explicitné vylúčenie istej formy podtextu, ktorý s ohľadom

na iné, možné aspekty tejto témy daný výskum môže evokovať. Na jednej strane totiž existujú lokálne aktívni aktéri, ktorí vytvárajú koalície prostredníctvom transnacionálnych sietí, no preferujú priamu formu činnosti a vplyvu nie s cieľom reformovať, ale s cieľom suplementovať, podporiť existujúci systém alebo iný establišment. Ich aktivity možno označiť aj za nie priamo politické, bez ambície systém meniť, ale s primárnou ambíciou systém dopĺňať. Na druhej strane však existujú také medzinárodné, profesionálne občianske spoločnosti, ktoré majú tendenciu preferovať politické aktivity mierené voči globálnym inštitúciám, ustanoveniam, aktérom alebo aj systémom. Ich cieľom je napraviť alebo vylepšiť, reformovať, prípadne ustanoviť a založiť to, čo na globálnej platforme inštitucionálne alebo systémovo chýba.¹³² Pre liberálov a konštruktivistov¹³³ sa kampane týchto aktérov stali akýmsi emblémom a tiež veľmi silným argumentom pre poukázanie na evolúciu svetovej politiky smerom k pluralistickému, viac normatívnemu, multilaterálnemu a ultimatívne demokratickejšiemu systému, ktorý nasledoval po konci studenej vojny a tiež pre posilnenie konceptu globálnej governmentality.¹³⁴ Pre účely tejto štúdie však podtext globálnej občianskej spoločnosti ako pilier politickej teórie globálnej governmentality nie je relevantný a ani žiadúci. Aktivity oboch skupín aktérov globálnej občianskej spoločnosti s dosahom na medzinárodné vzťahy, na politiku, na medzinárodné právo a podobne, nepovažujeme za priame. Nakoľko títo aktéri nedisponujú legislatívnou ani výkonnou mocou, či už na úrovni lokálnej, regionálnej alebo medzinárodnej, nemožno od nich očakávať priamy výkon konkrétnych opatrení na riešenie stanoveného problému. V oblasti medzinárodnej politiky platí uvedená téza súhlasne. Zo svojej podstaty dokážu evidentne ovplyvňovať, ale nie suplementovať rozhodovacie procesy politických elít. Napriek diskusiám o globálnej governmentalite, ktorých súčasťou sú aj diskurzy o vplyve globálnej občianskej spoločnosti, governmentality, *per se*, nie je predmetom tejto práce, napriek tomu, že určité výstupy a argumenty by sa pre tézu

132 Pozri bližšie: FALK, R.: The United Nations and Cosmopolitan Democracy: Bad Dream, Utopian Fantasy, Political Project. In: ARCHIBUGI, D. – HELD, D. – KÖHLER, M.: Re-Imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy. Stanford: Stanford University Press, 1998. s. 309–332.; SCHOLTE, J.A.: Global Civil Society: Changing the World? In: SCHOLTE J.A.: CSGR Working Paper No. 31/99, [online]. 1999 [cit. 2018-04-06]. Dostupné na internete: <http://home.aubg.edu/faculty/mtzankova/POS%20102%20Readings/Scholte_Global%20Civil%20Society.pdf>; WEISS, T a kol.: The Rise of Non-State Actors in Global Governance, Opportunities and Limitations. [online]. 2013, [cit. 2018-04-05]. Dostupné na internete: <<http://acuns.org/wp-content/uploads/2013/11/gg-weiss.pdf>>

133 Prístupy k skúmaniu medzinárodných vzťahov: liberálny a idealisticko – konštruktivistický podľa CHANDLER, D. – BAKER, G.: Global Civil Society: Contested Futures (Routledge Advances in International Relations and Global Politics. London: Routledge, 2004, kapitola 3.

134 KECK, M. – SIKKINK, K.: Transnational Networks on Violence against Women. In: KECK, M. – SIKKINK, K.: Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics. Ithaca, NY: Cornell University Press. 1998. 228 s.; KEOHANE, R.O. – NYE, J. S. Jr.: Power and Interdependence in the Information Age. In: Foreign Affairs. 1998, vol. 77, no. 5, s. 81–94.; FLORINI, A.M. a kol.: Third Force, The Rise of Transnational Civil Society. Carnegie Endowment, 2000. 295 s.; KALDOR, M.: Global Civil Society: An Answer to War. Cambridge: Polity. 2003. 189 s., KALDOR, M.: The Idea of Global Civil Society. In International Affairs, 2003, roč. 79, č.3, s. 583–593.; NYE, J. 2004. Soft Power: The means to success in world politics. Public Affairs. 191 s.

nástupu globálnej governmentality použiť dali. Cieľom štúdie nie je dokázať nástup nového, ekvivalentného aktéra v medzinárodných vzťahoch, ani odklon od Vestfálskeho systému.

Cieľom štúdie bola teoretická demonštrácia a verifikácia samotnej existencie, relevancie a teoretických východísk globálnej občianskej spoločnosti. Globálnu občiansku spoločnosť definujeme ako priestor, v ktorom sa jednotlivci, skupiny, združenia a organizácie dobrovoľne spájajú s cieľom a.) posilniť demokratizáciu svetovej politiky, b.) diskutovať a politizovať témy, ktoré intenzívne vplyvávajú na globálnu sociálnu, environmentálnu, bezpečnostnú, ale aj ekonomickú sféru a c.) ovplyvňovať medzinárodné politické rozhodnutia a právne normy z pozície nachádzajúcej sa mimo formálnych politických inštitúcií. Globálna občianska spoločnosť v tomto kontexte teda zahŕňa občianske aktivity, ktoré: (1) majú záber na globálne rezonujúce témy, (2) vyžadujú cezhraničnú komunikáciu, (3) majú globálnu organizáciu, (4) pracujú na báze supraterritoriálnej solidarity, (5) vykonávajú civilizované, legálne a legitímne aktivity.

Literatúra:

- ALEXANDER, J.C. "Introduction." *Real Civil Societies*. London and Thousand Oaks, CA, 1998, s. 1–19.
- ALEXANDER, J.C. *The Civil Sphere*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2006, s. 23–36.
- ANHEIER, H. K. – KALDOR, M – GLASIUS, M. Introducing Global Civil Society In: ANHEIER, H.K. – KALDOR, M. – GLASIUS, M. *Global Civil Society*. Oxford: Oxford University press, 2001, s. 3–22. ISBN 9780199246441.
- ANHEIER, H.K. *A Dictionary of Civil Society, Philanthropy and the Third Sector* London: Routledge, 2005, 320 s. ISBN: 9781135355975.
- ARATO, A.– COHEN, J.L. *Civil Society and Political Theory*. MIT Press, 1994, 771s. ISBN: 0262531216.
- AXTMANN, R. *Liberal Democracy Into the Twenty-first Century: Globalization, Integration and the Nation-state, Political analyses*. Manchester University Press. 1996, 198 s. ISBN: 0719043050.
- AXTMANN, R. *Understanding Democratic Politics: An Introduction*. SAGE 2003, 339 s. ISBN: 9780761971825.
- BAYLIS, J. – SMITH, S. – OWENS, P. *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 636 s. ISBN: 9780199569090.
- BENEDETTI, F. – WASHBURN, J. Drafting the International Criminal Court Treaty: Two Years to Rome and an Afterword on the Rome Diplomatic Conference. In: *Global Governance*, ISSN: 10752846, 1999, vol. 5. s. 1–37.
- BERGSTASSER, L. Geschichte der Politischen Parteien in Deutschland. In: Kulašik, P. *Liberalizmus*. Banská Bystrica: UMB 1998.
- BOBBIO, N. *Democracy and Dictatorship: The Nature and Limits of State Power*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989, ISBN: 0745603947.
- BOYD R. *Adam Smith on civility and civil society*. In: BERRY CH. – PAGANELLI M.P. – SMITH C. *The Oxford Handbook of Adam Smith*. Oxford: Oxford university press 2013, s. 443–463. ISBN: 0191654663.

-
- CHANDLER, D. – BAKER, G. *Global Civil Society: Contested Futures* (Routledge Advances in International Relations and Global Politics). London: Routledge, 2004, 220 s. ISBN: 978-0415354806.
 - CHATTERJEE, P. *Lineages of political society: Studies in postcolonial democracy*. Columbia University Press 2011, 296 s. ISBN: 9780231158138.
 - CLARK, R. S. – SLADE, T. N. 'Preamble and Final Clauses', in Roy S. Lee (ed.), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute; Issues, Negotiations, Results*. 1999, The Hague: Kluwer Law International. s. 421-450. ISBN: 904 111 212 X.
 - COHEN, R. – RAI, SH. *Global Social Movements*. London: Athlone press, Continuum. 2004, 231 s. ISBN: 0826478573.
 - COLLETTI, L. *Rousseau as Critic of Civil Society. From Rousseau to Lenin: Studies in Ideology and Society*. New York: NY university press, 1975, 250 s. ISBN: 9780853453505.
 - CRAWFORD, J. *The Work of the International Law Commission*. In CASSESE, A. – GAETA, P. – JONES J. R.W.D. *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary* Oxford: Oxford University Press. 2002, s. 23–34. ISBN: 9780199258987.
 - CZEMPIEL, O.E. *Kluge Macht – Außenpolitik für das 21. Jahrhundert*. Mnichov: C.H.Beck, 1999, 274 s. ISBN 3406453112.
 - DAY, B. *The Velvet Philosophers*. A&C Black, 1999, 344 s. ISBN: 9781870626422.
 - DeLUE, S.M – DALE, T. *Political Thinking, Political Theory, and Civil Society*. London: Routledge, 2015, 400 s. ISBN: 9781317345534.
 - DONNELLY, J. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 2. vyd. Cornell University Press, 2003, 290 s. ISBN: 0801487765.
 - DURHAM, H. Women and Civil Society: NGOs and International Criminal Law. In: ASKIN, K. – KOENIG, D. *Women and International Human Rights Law*, vol. 3. New York: Transnational Publishers. 2004, 350 s. ISBN: 9781571050946.
 - EDWARDS, M. *Civil Society*. Polity, 2009, 171 s. ISBN: 0745645852.
 - FALK, R. *The United Nations and Cosmopolitan Democracy: Bad Dream, Utopian Fantasy, Political Project*. In: ARCHIBUGI, D. – HELD, D. – KÖHLER, M. 1998. *Re-Imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*. Stanford: Stanford University Press, 1998, s. 309–332. ISBN: 9780804735353.
 - FLORINI, A.M. – NIHON, K.K.S. *The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society*. Carnegie Endowment, 2000, 295 s. ISBN: 9780870031793.
 - FOLEY, M W. – EDWARDS, B. The Paradox of Civil Society In: *Journal of Democracy*. ISSN: 1045-5736, 1996, vol. 7, s. 38–52.
 - GELLER, E. *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. London: Hamish Hamilton, 1994, 225 s. ISBN: 0241002206.
 - GHILS, P. International Civil Society: International Non-Governmental Organizations in the International System. In: *International Social Science Journal*. ISSN: 0020-8701, 1992, n. 133, s. 417–31.
 - GLASIUS, M. *The International Criminal Court: A Global Civil Society Achievement*. New York: Routledge, 2006, 186 s. ISBN: 9781134315673.

-
- GOLDSCHMIDT, M.L. Rousseau on intermediate associations. In: PENNOCK, J.R –CHAPMAN J.W. *Voluntary Associations*. Transaction Publishers, 2007, 291 s. ISBN: 20079781412841115.
 - GRAMSCI, A. *Selections from Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. New York, International Publishers, 1971, 483 s. ISBN: 071780397X.
 - HABERMAS, J. Civil Society and the Political Public Sphere. In: *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996, 329 s.
 - HANN, CH. –DUNN, E. ed. *Civil Society: Challenging Western Models*. London: Routledge, 1996, 256 s. ISBN: 0415132185.
 - HAVEL, V. 1986. The Power of the Powerless: Citizens Against the State in Central-Eastern Europe. In: *Soviet Studies*. ISSN: 00385859, 1986, vol. 38, n. 4, s. 610-612.
 - HONDERICH T. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, Oxford University Press, 2005, 2384 s., ISBN 0-19-866132-0.
 - KALDOR, M. *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity. 2003, 189 s. ISBN: 9780745627588.
 - KALDOR, M. *The Idea of Global Civil Society*. In: *International Affairs*. ISSN 0020-5850, roč. 79, č.3, 2003, s. 583–593.
 - KANT, I. Idea of a universal history on a cosmo-political plan. In: SCOTT, J. – KANT, I. *Idea For A Universal History With A Cosmopolitan Purpose*. In REISS, H. S. – Kant, I. *Cambridge Texts in the History of Political Thought*. 2. vyd. I. Cambridge: Cambridge University Press. 1991, s. 41–53. ISBN 0521398371.
 - KANT, I. – REISS, H. – NISBET, H.B. 1991. Perpetual Peace: A Philosophical Sketch. In: KANT, I. 1991. *Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, str. 93–130. 311 s. ISBN: 9780521398374.
 - KEANE, J. *Global Civil Society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 220 s. ISBN: 052189462X.
 - KECK, M. – SIKKINK, K. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press. 1998, 228 s. ISBN: 0801484561.
 - KECK, M. – SIKKINK, K. *Transnational Networks on Violence against Women*. In KECK, M. - SIKKINK, K. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press. 1998, 228 s. ISBN: 0801484561.
 - KEOHANE, R.O. – NYE, J. S. Jr. *Power and Interdependence in the Information Age*. In *Foreign Affairs* . ISSN: 0015-7120, 1998, vol. 77, no. 5, s. 81–94.
 - KOLAKOWSKI, L. Hope and Hopelessness. In: *Survey*. 1971, vol. 17, no. 3, s. 37–52.
 - KONRÁD, G. *Antipolitics: An Essay*. Henry Holt, 1987. 243 s. ISBN: 0805003576.
 - KREJČÍ, O. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress. 2010, 751 s. ISBN 978-80-86929-60-6.

-
- KUMAR, K. Global Civil Society. In: *European Journal of Sociology / Archives Européennes De Sociologie / Europäisches Archiv Für Soziologie*, vol. 48, no. 3, 2007, s. 413–434.
 - LANGE, L. *Feminist Interpretations of Jean-Jacques Rousseau*. Penn State Press, 2010, 413 s. ISBN: 0271047070.
 - LAYNE, CH. Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. In: *International Security*. EISSN: 1531 4804. 2014. vol. 19, no. 2. s. 5–49.
 - MARX, K. *Capital, Vol. I*. London: Lawrence and Wishart., 1867.
 - MARX, K. *A Contribution to the Critique of Political Economy*. Moscow: Progress Publishers. 1859.
 - MARX, K. Towards a Critique of Hegel's Philosophy of Rights: Introduction. In: McLELLAN, D. *Selected writings*. Oxford: Oxford university Press, 1977.
 - MIALL, H. – RAMSBOTHAM, O. – WOODHOUSE, T. *Contemporary Conflict Resolution. The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity Press, 1999, 288 s. ISBN: 978-0745620350.
 - MICHNIK, A. *Letters from Prison and Other Essay*. University of California Press; London, 1986, 371 s. ISBN: 9780520908581.
 - NOONE, G. P. – MOORE, W. D. An introduction to the International Criminal Court. In: *Naval Law Review*, ISSN: 1049-0272, 1999, vol.46, s. 112.
 - OLDFIELD, A. Hegel: Rational Freedom in the ethical Community. In: OLDFIELD, A. *Citizenship and Community. Civic Republicanism and the Modern World*. London: Routledge, 1990, 208 s. ISBN: 0415048753.
 - OST, D. *Solidarity and the Politics of Anti-Politics: Opposition and Reform in Poland Since 1968*. Temple University Press, 1990, s. 279. ISBN: 0877226555.
 - OZ-SALZBERGER, F. Introduction. In: FERGUSON, A. *An Essay on the History of Civil Society* (ed. Fania Oz-Salzberger). Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 322 s. ISBN: 0521447364.
 - PELED, Y. Rousseau's Inhibited Radicalism: An Analysis of His Political Thought in Light of His Economic Ideas. In: *American Political Science Review*. ISSN: 1537-5943, 1980, vol. 74, n. 4, s. 1034–1045.
 - PERÉZ – DIAZ, V. *The Return of Civil Society. The Emergence of Democratic Spain*. Harvard University press, 1998, ISBN: 9780674766891.
 - RAWLS, J. *Politický liberalismus*. Prešov: Slovacontact, 1997, 304 s. ISBN: 80-88876-01-X.
 - RICHTER, M. Montesquieu and the Concept of Civil Society. In: *The European Legacy*. ISSN: 1470-1316, vol. 3, s. 33–41.1998.
 - ROUSSEAU, J.J. – BLOOM, A. *Politics and the Arts: Letter to M. D'Alembert on the Theatre*. Cornell University, 1968. 153 s. ISBN: 9780801490712.
 - SARGENT, L.T. *Contemporary Political Ideologies*. In: KULAŠÍK, P. *Liberalismus*. Banská Bystrica: UMB 1998.
 - SCHABAS, W. A. *An Introduction To The International Criminal Court*. Cambridge University Press: 2004, 481 s. ISBN: 0521537568.
 - SCHECHTER M.G. (ed.) *Sources of Innovation in Multilateralism*. Basingstoke: Macmillan, 1998, 344 s. ISBN: 978-0-312-21539-2.

- SHARRATT, S. – KASCHAK, E. *Assault on the Soul: Women in the Former Yugoslavia*, New York: Haworth Press: 1999, 176 s. ISBN: 9780789007711.
- SMITH A. *Theory of Moral Sentiment*. Oxford, Clarendon Press. 1976.
- SMITH A. *The Wealth of Nations: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Oxford, Oxford University Press, 1993.
- SMITH J. a kol. (eds) *Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity beyond the State*. Syracuse: Syracuse University Press: 1997, ISBN: 978-0-8156-2742-5.
- STEAINS, C. 'Gender Issues'. In: Roy S. Lee (ed.), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute; Issues, Negotiations, Results*. The Hague: Kluwer Law International 1999, s. 351–391. ISBN: 904 111 212 X.
- VIROLI, M – HANSON, D. *Jean-Jacques Rousseau and the well-ordered society*. Cambridge University Press, 2003, 256 s. ISBN: 0521531381.

Elektronické pramene

- AHRENS, L. The world court of human rights feasibility study, [online], 2018-05-10, dostupné na internete: <<http://www.rnw.nl/international-justice/article/un-human-rights-council-faces-same-criticism-its-predecessor>>
- BROWN, B. R. Marx and the Foundations of the Critical Theory of Morality and Ethics, In *Cultural Logic*. 1999, vol. 2, n.2, [online]. 2019-01-10, dostupné na internete:<<http://clogic.eserver.org/2-2/brown.html>> ISSN: 1097-3087.
- GÁL, E. *Liberalizmus dnes. 2005* [online], 2013-10-03 dostupné na internete: <http://www.kritika.sk/pdf/1_2005/2.pdf>
- GUTMANN, B. Relais et réseaux de la Charte 77 en France, entre 1977 et 1989. In *Bulletin de l'Institute Pierre Renouvin* IRICE. bibr. 033.0049. roč. 2011/1. č. 33. s. 49- 64. [online], 2019-02-03 dostupné na internete: <<https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin-2011-1-page-49.htm>>
- KALDOR, M. A Decade of Humanitarian Intervention: The Role of Global Civil Society. In ANHEIER, H. - GLASIUS, M. – KALDOR, M. *Global Civil Society* . Oxford: Oxford University Press. s. 109- 144. [online], 2019-11-10, dostupné na internete:<<http://www.gcsknowledgebase.org/wp-content/uploads/2001chapter51.pdf>>
- LEVIATHAN T. H. *Locke vs. Hobbes*. 2005 [online], cit. 2019-12-28. Dostupné na internete: <http://jim.com/hobbes.htm>
- LOCKE, J. *Two Treatises of Government*. Oxford university, 1821. [online], 2019-06-07, dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=IpYIAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false>
- MORAVCSIK, A. *Liberalism and International Relations Theory*. Paper No. 92-6 Harvard University. [online], 2019-11-11, Dostupné na internete: <http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/liberalism_working.pdf>
- PIETRZYK-REEVES, D. *Civil Society – Conceptual History from Hobbes to Marx*. [online]. Marrie Currie working paper no. 1. 2001. [online], 2019-02-12 dostupné na internete: <https://www.academia.edu/7868984/Civil_Society_Conceptual_History_from_Hobbes_to_Marx>

- PIETRZYK-REEVES, D. Adam Ferguson's Republicanism. In: *Politeja*. ISSN: 1733-6716, 2008, vol. 2/1, n. 10/1. s. 67–83. *Policy Paper on Sexual and Gender-Based Crimes*. 2014. [online], 2019-04-21 dostupné na internete: <<https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-Policy-Paper-on-Sexual-and-Gender-Based-Crimes-June-2014.pdf>>
- ROUSSEAU, J.J. *Du Contract Social. Oeuvres. Ed. orne de fig. (etc.)* Didot le jeune, 1793 Zdroj originálu: Rakúska národná knižnica, digitalizované 17. máj 2011. [online], 2019-04-11 dostupné na internete: <<https://books.google.sk/books?id=IIZJAAAACAAJ&pg=PA204&dq=jean+jacques+rousseau+soci%C3%A9t%C3%A9+partielle+associations+partielles&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwiIprW0r7PKAhXEOhQKHT1-B2kQ6AEIJDAB#v=onepage&q=jean%20jacques%20rousseau%20soci%C3%A9t%C3%A9%20partielle%20associations%20partielles&f=false>>
- SCHOLTE, J.A. Global Civil Society: Changing the World? In SCHOLTE J.A. *CSGR Working Paper* No. 31/99, 1999, [online], 2019-04-06 Dostupné na internete: <https://www.unicef.org/socialpolicy/files/Global_Civil_Society_Changing_the_World.pdf>
- SWEENEY, D.M. Prospects for the Financing of an International Criminal Court. Institute for Global Policy. 1996. [online], 2018-11-10 dostupné na internete: <http://www.iccnw.org/documents/2PrepCmtFinanceWFMIGP.pdf>
- TOCQUEVILLE, A. de *Democracy in America*. G. Adlard, 1839. Harvard: Harvardská univerzita, [online], 2019-7-19 dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=e8IOekLM6KsC&printsec=frontcover&dq=democracy+in+america+alexis+de+toqueville&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwi_86O-qMzKAhUffiwKHTUMCGgQ6AEIHTAA#v=onepage&q=democracy%20in%20america%20alexis%20de%20toqueville&f=false>
- WEISS, T a kol. *The Rise of Non-State Actors in Global Governance, Opportunities and Limitations*. 2013 [online], 2018-04-05 dostupné na internete: <<http://acuns.org/wp-content/uploads/2013/11/gg-weiss.pdf>>
- ZALESKI, P. Tocqueville on Civilian Society: A Romantic Vision of the Dichotomic Structure of Social Reality. In *Archiv Für Begriffsgeschichte*, vol. 50, 2008, s. 260–266.

Summary: Theoretical Determination of the Concept of Global Civil Society in Context of the International Relations and the International Law

The rise of the global activism is a phenomenon that can be perceived through the past 30 years more than ever before. Although the civil society is not a new notion, bearing in mind its still increasing puissance, this notion still lacks a firm and widely accepted definition. To the present day, there is no unified, closed and generally accepted theoretical and conceptual apparatus - at the level of domestic or foreign theorists, but also people from practice, state administration bodies, or civil society itself. Global civil society is a constantly changing entity, a living body that is categorized with great caution even by the academics, emphasising the subjective perception of a specific researched subject matter. Nevertheless, efforts to find a general definition remain. The topic of present study is precisely the theoretical classification of global civil society in the context of the international relations and the international law.

JUDr. Ľubica Saktorová, PhD., LL.M., M.A.
Univerzita Mateja Bela
Právnická fakulta
Katedra medzinárodného, európskeho práva a
právnej komunikácie
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
lubica.saktorova@umb.sk